

YOKSULLUĞUN KÜRESEL GÖRÜNÜMÜ VE SOSYAL POLİTİKALAR KAPSAMINDA TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELE*

GLOBAL OUTLOOK OF POVERTY AND STRUGGLE AGAINST POVERTY IN TURKEY WITHIN THE SCOPE OF SOCIAL POLICIES

Turgay CEYHAN¹

Geliş Tarihi: 14.01.2018

Kabul Tarihi: 25.01.2018

Özet

Bu çalışmanın amacı, dünya ve Türkiye genelinde yoksulluğun boyutlarını incelemek ve Türkiye’de yoksulluğun önlenmesi doğrultusunda uygulanan sosyal politikalar hakkında bilgi vermektir. Büyüyen dünya ekonomisi ve artan küresel zenginlik, yoksulluğun azalması açısından olumlu etkisini gösterememiştir. Küresel dünyada, toplumların ve bireylerin düşük refah seviyesinin bir sonucu olarak beliren yoksulluk, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin en problematik sorunu hâline gelmiştir. Dünya Bankası verilerine göre, dünyada yaşayan bir milyar dört yüz milyon insan günde 1,25 doların, iki milyar altı yüz milyon kişi ise günde 2 doların altındaki bir gelir düzeyinde hayatını sürdürmektedir. Türkiye’de yoksulluk olgusu bireysel, sosyal ve ekonomik faktörlü pek çok nedenden kaynaklanmaktadır. Ülkemizin kaçınılmaz bir sorunu olan yoksullaşmada küreselleşme sürecinin etkisini de göz ardı etmemek gerekir. Devlet, dolaylı ve doğrudan mücadele programlarıyla yoksullukla mücadele etmektedir. Yoksullukla doğrudan mücadele kapsamında sosyal politikalar ön plâna çıkmakta ve bu doğrultuda yoksulluk azaltılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksullaşma, Türkiye’de Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Sosyal Politika

Abstract

The aim of this study; is to examine the extent of poverty throughout the world and in Turkey, and provide information about the social policies implemented in accordance with the prevention of poverty in Turkey. Growing world economy and increasing global wealth have not shown a positive impact in terms of poverty reduction. In the global world, poverty, which is seen as a consequence of the low level of prosperity of societies and individuals, has been the most problematic of all developed and developing countries. According to World Bank estimates, one billion and four hundred million people in the world are living at an income level of \$ 1.25 a day, and two billion and six hundred million people living at less than \$ 2 a day. The incidence of poverty in Turkey individual, social and economic factors is due to many reasons. We must also ignore the effects of the globalization process on the impoverishment of our country, which is an inevitable

* Bu çalışma, Prof. Dr. Bülent Günsoy’un danışmanlığında Turgay CEYHAN tarafından hazırlanan “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Yoksulluk Sorunu” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

¹ Doktora, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, turgayceyhann@gmail.com

problem. The state is fighting poverty through indirect and direct fight programs. Within the scope of direct struggle with poverty, social policies are on the front line and poverty reduction is being tried in this direction.

Keywords: Poverty, Impoverishment, Poverty in Turkey, Struggle Against Poverty, Social Policy

GİRİŞ

Yoksulluk en basit anlamda, kişilerin hayatlarını sürdürebilmesi için zorunlu olan yemek, barınma, sağlık, ulaşım, vs. günlük temel ihtiyaçlarını giderememesi veya bu ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli parasal gelire sahip olamaması durumu olarak tanımlanır. İnsan, ekonomik olduğu kadar kültürel ve manevî ihtiyaçları da olan sosyal bir varlıktır. İnsanın çok yönlü bir varlık olması, yoksulluğun çeşitli çevrelerce farklı şekillerde tanımlanabilmesini sağlamıştır.

Dünya ekonomisi büyümekte ve küresel zenginlik artar iken; yoksulluk olağan hızıyla devam eden ve ülkelerin barış, huzur ve mutluluğunu tehdit eder boyutlarda yaşanan ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya nüfusunun % 14'ü (880 milyon kişi) günde 1 \$'ın, % 22'si (1 milyar 400 milyon kişi) günde 1,25 \$'ın, % 40'ı (2 milyar 600 milyon kişi) günde 2 \$'ın altında gelir elde ederek yaşamını sürdürmektedir (Memiş, 2014: 150). Dünyada her yıl bir milyar civarında insan temel gıda maddelerine erişemeyip açlıkla boğuşmakta, on milyonu aşkın insan yetersiz beslenme sorunu yüzünden ölmektedir.

Küresel bir gerçeklik olarak karşımıza çıkan ve dünya ülkelerinin geleceğini tehdit eden yoksullukla beraber, ülkeler ve bölgeler arasındaki gelir eşitsizliği de ciddi ölçüde artan boyutlara ulaşmıştır. Kapasite bakımından yoksul ülkelerin büyüme hızının zengin ülkelere göre düşük olması, gelir dağılımı açısından ülkeler arasındaki makasın genişlemesine yol açmaktadır. Ülkeler arasındaki gelir uçurumu zengin ülkeler lehine artmakta ve dolayısıyla bu eşitsiz gelir dağılımından, gelişmiş ülkeler kazançlı çıkmaktadır.

Dünya ülkelerinin önemli sorunlarından biri olan yoksulluğun çeşitli nedenleri vardır. En temel nedeni ise ülkedeki üretim seviyesinin düşük olmasıdır. Ayrıca kıtlık, yetersiz beslenme, çocuk ölüm oranlarındaki artış, savaş, doğal afetler, salgın hastalıklar, tutarsızca izlenen hükümet politikaları gibi birçok faktör de yoksulluğu desteklemektedir. Ülkemizde de işsizlik, kayıt dışı istihdam, ekonomik krizler, göçler, gelir dağılımı eşitsizliği, düşük nitelikli emek sayısının fazla oluşu, sosyal güvencesizlik, vs. unsurlar yoksulluğun önemli ölçüde artmasına sebep olmuştur.

Türkiye'de yoksulluk bağlamında önde gelen sorunlardan biri, çalıştığı hâlde yoksul olan insan sayısının epeyce fazla olmasıdır. Çalışan yoksulluğun belirmesinde; kayıt dışı istihdam alanlarının genişlemesi, asgari ücretin insan emeğine yaraşır düzeyde olmaması, kırsal bölgelerdeki tarımsal çözümme sonucu tarımın göreceli öneminin kaybolup hizmetler sektörünün öne çıkması, sanayi kesiminde formel iş sahalarının yaratılamaması gibi unsurlar rol oynamaktadır. Ayrıca, çok çocuklu aile yapılarının varlığı da çalışan yoksulluğunu arttırıcı bir etkidir. İşgücü piyasasının yapısal bir dönüşüm süreci geçirmesi paralelinde gelişen kısmî süreli çalışma, tele çalışma, çağrı üzerine çalışma, taşeron işçiliği, ev eksenli çalışma, vs. formel olmayan esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, kadın ve çocuk işçiliğinin artması, kırdan kente doğru iç göçlerin yoğunlaşması gibi faktörler kalabalık aileleri yoksulluk sorunuyla yüz yüze getirmektedir.

Devlet, hızlı büyüme yoluyla yoksulların gelirini ve hayat standartlarını arttırmayı hedefleyen dolaylı mücadele yaklaşımı ve sağlık, eğitim, vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım politikaları vasıtasıyla gelirin ikincil dağılımına müdahil olduğu doğrudan mücadele yaklaşımıyla yoksullukla mücadele etmeye çalışmaktadır. Günümüzde ağırlıklı olarak doğrudan politikalar önem kazanmıştır.

Türkiye’de yoksullukla doğrudan mücadele kapsamında, transfer harcamaları yoluyla yoksul bireylerin mutluluğu ve refah düzeyleri arttırılmaya çalışılmakta, çeşitli istihdam proje ve programları hayata geçirilmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Sağlık Bakanlığı (SB), Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), sosyal ve ekonomik yardım kapsamlı yürüttüğü faaliyetlerle ülkemizde yoksulluğun azaltılmasına doğrudan katkıda bulunan önemli kurumlardır. Bu kurumlar uyguladıkları sosyal politikalarla yoksullukla mücadelede önemli bir fonksiyon icra etmektedir. SB, sosyal güvenceden yoksun olan bireyleri sağlık hizmetlerinden yararlandırmakta; VGM, muhtaç aylığı bağlamakta, aşevi hizmeti sunmakta, tedavi giderlerini karşılamakta ve burslar vermekte; SGK, yaşlılara ve özürliülere aylık bağlamakta; SHÇEK, aynî ve nakdî yardımlar yapmakta; SYDGM, aynî ve nakdî yardımlarla beraber girişimciliği geliştirmeye ve meslek kazandırmaya yönelik projeler üretmektedir (Sarısoy ve Koç, 2010: 337-338). Ülkemizde ayrıca; işsizlik sigortası, mikro kredi projeleri, vs. sosyal politika kapsamında değerlendirilebilecek farklı uygulamalarda mevcuttur. Vurgulanması gereken nokta; yoksullukla mücadele konusunda kalıcı düzeyde etkin, verimli politikalar üretilip, tüm vakıf ve kuruluşların sunduğu hizmetlerin plânlı, programlı bir şekilde ve bütünlük içinde uygulanmasını sağlamanın önemli olduğudur.

1. YOKSULLUĞUN TANIMI VE TÜRLERİ

1.1. Yoksulluk Kavramı

Sözlükteki anlamıyla yoksul, “geçim sıkıntısı çeken, yeteri kadar maddî geliri olmayan veya insanca bir yaşam için gereken araçlara sahip bulunmayan kişi” biçiminde tanımlanır. Yoksulluk kavramı ise, bireylerin gıda, giyim ve barınma gibi temel gereksinimleri yaşamlarını sürdürmeye yetmesine karşın, toplumun genel düzeyinin gerisinde kalma durumu olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz vd., 2004: 18-19). Bir başka deyişle, sosyal refah seviyesi, toplumun yaşam standardının mutlak veya göreceli olarak minimum bir düzeyinin altında kalan insanlar yoksul statüsündedirler (Gürsel vd., 2000: 95).

Yoksulluk günümüzde karmaşık ve farklılık arz eden bir sorun olup, yalnızca düşük gelir seviyesi ile tanımlanamamaktadır. Birçok çalışmada yoksulluk eğitimden, sağlık hizmetlerinden, istihdamdan, barınma olanaklarından ve toplumsal yaşama katılımdan mahrum olma şeklinde ifade edilmektedir (Fortuijn ve Ostendorf, 2004: 239). Ancak ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin farklılığı, işgücü piyasalarındaki yapısal farklılıklar, toplumsal kültür ve görüş farklılıkları sebebiyle yoksulluğa ilişkin farklı tanımlamalar yapılabilmektedir (Yıldırım vd., 2011: 3).

Kalkınma iktisatçısı Amartya Sen, yoksulluğu belli bir asgari kabiliyeti elde edememe durumu olarak tanımlamaktadır (Gafar, 1998: 592). A. Sen’in yaklaşımına göre yoksulluk; bireylerin sahip oldukları eğitim, beceriler, sosyal, sermaye, vs. maddî ve manevî varlıklara, toplumda yaratılan ya da ortaya çıkan fırsatlara ve bireylerin yaşam kalitelerinden duydukları tatmine bağlı bir olgudur. Dolayısıyla bu yaklaşım; varlıkları, fırsatları ve bireylerin öznel değerlendirmelerini yoksulluğun temel belirleyicileri olarak kabul etmektedir (Korkmaz vd., 2004: 19).

Dünya Bankası yoksulluğu parasal gelir boyutunda ele almaktadır. Buna göre, belirli bir gelir düzeyinin altında kalanlar yoksul olarak nitelendirilmektedir (Uzun, 2003: 156). Dünya Bankası’nın tanımına göre yoksulluk; aç olmak, barınma imkânına sahip olacak düzeyde gelirden yoksun olmak, hasta olduğu hâlde doktora gidememek, eğitim alamamak, geçimini sağlayacak bir işi olmamak,

gelecek kaygısı taşıyor olmaktadır (Güler, 2011: 87). UNDP ise yoksulluğu; ömür boyu sağlık, yenilikçi bir yaşam, ortalama bir yaşam standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık gibi insanî gelişim açısından zorunlu olan fırsatlardan mahrum olma şeklinde tanımlayarak kavramı çok yönlü olarak incelemektedir. UNDP, yoksulluğun bu boyutuyla incelenebilmesi için yaşam beklentisi, okur-yazarlık oranı, çocuk ölüm oranları ve reel satın alma gücü gibi birtakım göstergeleri kriter seçmektedir (Uzun, 2003: 157).

Yoksul sınıfına giren bireyler belirgin bir bakış açısıyla, kişisel gelir dağılımı tablolarının alt diliminde yer alan insan kümelerinden oluşmaktadır. Bu kümeler; işsiz durumda olan bireyler, düşük düzeyde maaş alan emekliler, düşük yevmiyeyle çalışanlar, kayıt dışı sektörde istihdam edilen işçiler, topraksız veya çok küçük toprak sahibi köylüler, gelirleri sıfır veya nispeten daha fazla olabilen işadamları, vb. gibi birçok insan grubunu içermektedir (Boratav, 2004: 149).

Yoksulluk, esas itibarıyla bir azgelişmişlik sorunu olmasına rağmen, gelişmiş ülkelerde de yaygınlık arz eden bir problem olarak gündeme oturmuştur. Fakat gelişmiş ülkelerdeki hızlı ve istikrarlı büyüme oranları, refah devleti kapsamında devletin dar gelirli kesimlere yönelik olarak uygulamaya koyduğu gelir politikaları, yaygın sağlık ve eğitim hizmetleri ve işsizlik sigortası gibi uygulamalarla yoksulluk önlenmeye çalışılmaktadır (Gündüz, 2006: 34). Çoğu ülkede ekonomik bir hastalık hâline gelen yoksulluk, azgelişmiş ülkelerde daha yüksek seviyelerdedir. Ekonomileri tarımsal faaliyetler doğrultusunda şekillenen azgelişmiş ülkelerdeki yoksulluk iki sebepten kaynaklanmaktadır. Birincisi, bu ülkelerin ekonomik yapıları tarıma dayalı olduğundan istihdam olanaklarının yetersizliği; ikincisi de, bu ülkelerde doğal nüfus artış hızının yüksek olmasıdır (Gündüz, 2006: 34-35).

1.2. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun nedenlerine yönelik getirilen yapısal açıklamalarda, yoksulluğun kişinin başarısızlığından ziyade toplumun yapısından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Öncelikle işgücü piyasasındaki değişim ve kırılmalar, çok düşük ücretli işlerin eğitimsiz ya da beceri seviyesi düşük olanlar tarafından yapılması sorununu beraberinde getirmektedir. Çok uluslulaşma, otomasyon ve el üretimine dayalı işlerin nispeten azalış göstermesi de, işsizliği arttıran diğer unsurlardır. Ayrıca; aile yapılarında ortaya çıkan değişimler, yoksulluğu hızlandırıcı bir rol oynamaktadır. Tek ebeveynli ailelerde genellikle tek kişi çalışmakta ve bunun sonucunda yoksulluk artmaktadır (Korkmaz vd., 2004: 19-20).

Toplumda yaşayan bazı kesimlerin günlük gereksinimlerini karşılama bakımından, özellikle temelde açlık sorunlarını giderme boyutunda güçlük çekmeleri olarak ifade edilen yoksulluk, zaman zaman bireysel faktörlerden veya savaş gibi etmenlerden, bazen de doğal koşulların elverişsizliğinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk; bu gibi nedenlerden ötürü tarihin her döneminde azgelişmiş, gelişmekte olan ve hatta gelişmiş ülkelerde dahi görülebilen bir sorun hâline gelmiştir (Aydın ve Türgay, 2011: 250).

Yoksulluğun ortaya çıkış nedenleri ülke ve bölgelerin demografik, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir (Yavuzkanat, 2013: 7). Yoksulluk, temel olarak üretim seviyesinin düşüklüğü ve bunun sonucunda elde edilen kısıtlı gelirlerin ülke içindeki toplum ya da gruplar arasında adil bir şekilde paylaşılamamasından ileri gelmektedir (Aydın ve Türgay, 2011: 252). Bazı ülke ya da bölgeler olumsuz iklim ve doğa koşullarının elverişsizliği sebebiyle yeterli üretim yapma kapasitesine sahip olamayabilirler. Böyle olunca, o ülkede ya da bölgede yaşayan insanlar bu durumdan nasibini alarak yoksullaşma sürecine girerler. Nüfus artış hızının yüksek olması, bir taraftan ülkelerin milli gelirini arttırırken, diğer taraftan tüketimin

artmasına ve tasarruf oranlarının düşmesine yol açar. Ayrıca, iklim ve doğa koşulları çok elverişli olmayan ülke ya da bölgelerde nüfus hızla artıyorsa, toplumdaki bireyler yoksulluk sorunuyla yüz yüze gelir (Aktan, 2002: 1).

Yoksulluğun nedenleri ana hatlarıyla üretim düşüklüğü, olumsuz doğa koşulları, artan göçler ve hızlı nüfus artışı, siyasi istikrarsızlıklar, yanlış vergi ve borçlanma politikaları, borçlanmanın yol açtığı yüksek faiz oranları, etkin olmayan kamusal politikalar, piyasada tekelleşmelerin olması, enflasyon ve işsizlik, eğitim politikalarının yetersizliği şeklinde sıralanabilir (Aydın ve Türgay, 2011: 252-253).

1.3. Yoksulluk Türleri

Yoksulluğun çok boyutlu olması, beraberinde değişik yoksulluk tanımlarını gündeme getirmiştir. Bu tanımlamalar, aynı zamanda yoksulluk türleri veya biçimleri olarak da ifade edilebilir. Bu kapsamda, temel olarak yoksulluk; “mutlak”, “görelî”, insanî”, “objektif-sübjektif” yoksulluk ile “kır-kent” ve “gelir” yoksulluğu şeklinde farklı alt tanımlamalarla izah edilebilmektedir. Bunlar arasında en önemli olan ve en çok üzerinde durulan yoksulluk türleri “mutlak yoksulluk” ve “görelî yoksulluk”tur (Taşçı, 2009: 483).

1.3.1. Mutlak Yoksulluk-Görelî Yoksulluk

Mutlak yoksulluk; kişi başına gelirin, ancak temel gereksinimlerin karşılanmasına yetecek bir düzeyin altına düşmesi olup, bireylerin veya hanehalkının temel düzeyde yaşamını idame ettirmesine imkân verecek asgari refah düzeyine ulaşamadığı durumu ifade etmektedir (Aydın ve Türgay, 2011: 251). Mutlak yoksulluk hesaplanırken, öncelikle bireylerin yaşamlarını devam ettirmeleri için gereken tüketim ihtiyaçlarının minimum düzeyi belirlenir. Mutlak yoksulluk oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranlanması ile bulunur (Çalışkan, 2010: 100).

Mutlak yoksulluğun tespit edilmesine yönelik yapılan çalışmalarda bireyin veya hanehalkının geliri ya da tüketim harcamaları esas alınır. Belirlenen bir gelir veya tüketim düzeyinin altındaki gelir veya tüketim düzeylerinde bulunanlar yoksul kabul edilir. Parasal gelir, mutlak yoksulluğun incelenmesine dair yapılan araştırmalarda en çok kullanılan yoksulluk göstergesidir. Hanehalkı büyüklüğüne bağlı olarak tüketilecek minimum mal ve hizmet fiyatlarınca belirlenen “asgari tüketim düzeyi” yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan en önemli göstergedir. Mutlak yoksulluk, “asgari tüketim düzeyi”nin altında kalma durumu olarak ifade edilir ve bu tüketim düzeyine ulaşılabilmesi için gerekli olan minimum gelir hesaplanarak açlık ya da geçimlik yoksulluk düzeyi hesaplanır. Bu çerçevede mutlak yoksulluk gelir yoksulluğu olarak ifade edilir.

Mutlak yoksullukta yoksulluk sınırı iki farklı yöntemle hesaplanır. Birinci yöntemde sadece minimum gıda harcaması maliyeti esas alınır. Bunun için bir kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gereken minimum kalori ihtiyacı hesaplanır. Ardından bu kalori ihtiyacını karşılayacak gıda harcaması maliyeti çıkarılır. İkinci yöntemde ise, asgari gıda harcamalarının yanında giyinme, barınma, ısınma, eğitim, sağlık gibi diğer temel ihtiyaçlar da göz önüne alınır (Gürsel vd., 2000: 96). Bu yöntemle daha geniş kapsamlı bir yoksulluk sınırına ulaşmakta ve bu sınırın altında kalanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır. Sadece gıda harcamaları temelinde yapılan hesaplamalarla ise “gıda yoksulluğu”nun boyutu belirlenmektedir¹.

¹ <http://www.sendika.org/arsiv/anametn-2006-11-07.pdf>, s. 7. (Erişim tarihi: 30.04.2015).

Görelî yoksulluk ise, farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refah seviyesindeki farklılıklar temel alınarak belirlenmektedir. Bu kavram, yoksul hanehalkı veya birey ile o toplumda yaşamını sürdüren ve mevcut iktisadi şartlara göre ortalama bir gelire sahip olan hanehalkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarını elde etme, yani kaynaklara ulaşabilme kabiliyeti arasındaki farkı ifade etmektedir (Dumanlı, 1995: 213). Dolayısıyla, görelî yoksullukta, içinde bulundukları toplumda kabul edilebilir bir refah düzeyinin altında yaşamını sürdürenler yoksul olarak nitelendirilmektedir (Gündoğ, 2008: 43).

Görelî yoksulluk yaklaşımı, insanın sosyal bir varlık olmasından hareket ederek yoksulluğu değerlendirmektedir (Dumanlı, 1995: 213). Bu bağlamda görelî yoksullar; temel gereksinimlerini mutlak surette karşılayabilen, ancak kişisel kaynakların yetersizliğı nedeniyle toplumun hayat standardının altında kalan ve sosyal yönden topluma katılımı engellenmiş olanları kapsamaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 63). Görelî yoksullukta temel ihtiyaçlarla (beslenme, barınma, giyinme, vs.) beraber sağlıklı içme suyu, altyapı, eğitim, sağlık, elektrik, ulaştırma gibi hizmetler, güvenli iş ortamı ve yönetimde söz sahibi olma gibi hususlar da dikkate alınmaktadır. Bu noktada “sosyal dışlanma” kavramı kilit rol oynamakta ve bu dışlanmayı doğuran gereksinimlerin karşılanmama durumu da hesaba katılmaktadır (Erdoğan, 2007: 162).

Görelî yoksulluk sınırının hesaplanmasında öncelikle toplumun ortalama refah seviyesi belirlenir. Bu aşamada refah ölçüsü olarak amaca göre gelir düzeyi veya tüketim düzeyi seçilebilir. Sonrasında bu düzeyin belli bir oranı ise yoksulluk sınırını gösterir. Örneğin gelir düzeyi üzerinden yoksulluk sınırı hesaplanacağı zaman, önce sosyal topluluğun ortalama gelir düzeyi bulunur. Bu hesaplanırken o topluluğun gelirlerinin aritmetik ortalaması veya ortancası kullanılır. Ortalama gelir düzeyinin belli bir oranı ise yoksulluk sınırı olarak kabul edilir². Bu oran geliştirmekte olan ülkeler için çoğunlukla % 50 olarak kullanılmaktadır (Gürsel vd., 2000: 98). Ayrıca, Scott’un 1981 ve Anand’ın 1983 yılındaki çalışmalarında yoksulluk sınırı, toplumun ortalama gelirinin yarısı olarak kabul edilmiştir (Erdoğan, 2002: 8). Bununla birlikte; kalori ihtiyacının yanında, sosyal ve kültürel açıdan tüketimi zorunlu olan malların kapsama alınmasıyla belirlenen görelî yoksulluk sınırı, bir ülkedeki hayat standardını ve eşitsizliğı yansıtmaması açısından etkili bir ölçüttür (DPT, 2001a: 104).

1.3.2. Objektif Yoksulluk-Sübjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk, alınması gereken günlük kalori miktarı ya da yapılan tüketim harcamaları gibi belirlenebilen ve doğruluğı ispatlanabilen bir standardın ya da standartlar setinin altında kalma durumudur (Metin, 2012: 100). Sübjektif yoksulluk ise, temel gereksinimlerin asgari düzeyde karşılanıp karşılanmadığı konusunda bireylerin kendi algılarını esas almaktadır (Coşkun ve Tireli, 2008: 25). Yoksulluğun tanımlanması açısından objektif yaklaşım (refah yaklaşımı), yoksulluğa neyin yol açtığı ve kişilerin yoksulluğu atlatmalarına yardımcı olmak için nelerin yapılması gerektiğı konusunda önceden belirlenen değerlendirmeleri içerirken; sübjektif yaklaşım, yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin tercihlerini (fayda yaklaşımı) esas almaktadır (Topgül, 2013: 280).

Sübjektif yoksulluk kavramında kişilerin kendi düşüncelerinden bağımsız olarak birtakım nesnel ölçütler geliştirilmesinden ziyade, daha çok kişilerin kendilerini “yoksul” kabul edip etmedikleri dikkate alınmaktadır. Bu yaklaşımda, büyük ölçekli anketler yoluyla kişilerin mevcut öznel değerlendirmelerine başvurularak, kendilerini “yoksul” bir birey olarak nitelendirip

² <http://www.sendika.org/arsiv/anametn-2006-11-07.pdf>, s. 10. (Erişim tarihi: 30.04.2015).

nitelendirmedikleri ortaya çıkarılmakta ve buna göre bir öznel yoksulluk sınırı çizilmektedir (Erdugan, 2010: 11).

1.3.3. Gelir Yoksulluğu-İnsanî Yoksulluk

Gelir yoksulluğu, yaşamını idame ettirmek ya da asgari yaşam standardına erişmek için kişi veya hanehalkının, temel ihtiyaçlarını giderebilmek bakımından yeterli miktarda gelire sahip olamaması durumu olarak tanımlanır. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında genellikle asgari bir yaşam düzeyini sağlamak için gerekli olan gelir seviyesi, yoksulluk sınırı olarak ifade edilir. Bu sınırın altında bir gelir veya tüketim seviyesine sahip olan kişi veya hanehalkı yoksul kabul edilir (Aktan ve Vural, 2002: 6).

Mutlak ve göreceli yaklaşımlara kıyasla yoksulluğu daha geniş bir perspektifte ele alan insanî yoksulluk; okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, tedavisi mümkün olan hastalıklara yakalanmak gibi temel insanî yeteneklerden/kapasiteden yoksun olmak şeklinde tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, temel insanî yeteneklerin sürdürülmesini sağlayacak olan mal, hizmet ve altyapıya – enerji, hijyen, eğitim, iletişim, ulaştırma, temiz su – erişimin yokluğu ya da kısıtlanması, yoksulluğun “insanî” boyutu olarak nitelendirilmektedir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 11).

Bu kavram, insanî gelişmeyi sağlamak ve insanca bir yaşam sürmek için maddî imkânların yanında temel ihtiyaçların giderilebilmesi açısından ekonomik, sosyal ve kültürel bazı imkânlarla da sahip olmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. İnsanî yoksulluğun ölçümünde kullanılan İnsanî Yoksulluk Endeksi de; yaşam beklentisi, yaşam standardı, sosyal dışlanma, bilgiye erişememe, özel ve kamusal kaynaklardan yararlanamama gibi insanî gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri ortaya koymakta ve yoksulluğun hangi boyutlarda olduğunu değerlendirmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 7; UNDP, 2005: 342).

1.3.4. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk yaşanan mekâna göre kırsal ve kentsel yoksulluk olarak da sınıflandırılabilir. Kırsal yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün daralması, gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi olgusuna dayanmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise kırsal yoksulluğu, kırsal alandaki açık veya gizli işsizlik olarak değil, gelir düzeylerinin azalması nedeniyle kırsal alanda görülen hızlı bir yoksullaşma süreci olarak tanımlamaktadır (DPT, 2001a: 105).

Birçok ülkede yoksulluk daha çok kırsal alanlarda ortaya çıkmaktadır. Bir toplumda kişisel tüketim ile yeterli düzeyde eğitim, sağlık, temiz su, konut, ulaşım ve haberleşme hizmetlerine erişim gibi sorunlar kırsal yoksulluğun belirleyicileridir (Aktan ve Vural, 2002: 11). Kırsal bölgelerdeki yoksullar daha çok tarım ve hayvancılık, balıkçılık, ormancılık ve küçük ölçekli sanayi ve hizmetler sektöründe çalışanlardan oluşmaktadır. Kırsal yoksulluk sorununun arkasında yatan temel neden, topraksız ve niteliksiz işçilerin varlığıdır (Aktan ve Vural, 2002: 10).

Kentsel yoksulluk; tüketim kalıpları, mal ve hizmet fiyatları ile ulaşım maliyetleri gibi maliyetlerde artışa yol açan faktörler bakımından kırsal yoksulluktan farklı özelliklere sahiptir (Es ve Güloğlu, 2004: 85). Tarım alanlarının küçülmesi ve bölüşülmesi, verimin düşüklüğü ve teknolojik yeniliklerin tarıma girmesi sonucu kırdaki işgücüne olan talebin azalması ile şehir hayatının eğitim, sağlık, ulaşım, istihdam, sosyal ve kültürel imkânlarının bolluğu ve çekiciliği kırdan kente yoğun bir göç yaşanmasına neden olmaktadır (Kule ve Es, 2005: 272).

Kırsal yoksulluğun devamlılık göstermesi göçleri ve kentlerdeki hızlı nüfus artışını beslemektedir. Kent yoksulluğu aslında, kırsal yoksulluğu azaltma çaba veya stratejilerinin bir sonucu olarak belirir. Yanlış ya da etkin olmayan hükümet politikaları bir yönüyle tarım kesimini cezalandırmak suretiyle tarımsal istihdamı olumsuz etkilemektedir. Bununla beraber, kırsal alandaki altyapı gibi temel kamu hizmetlerinin ihmâl edilmesi de kır ve kent yoksulluğundaki artışı körüklemektedir. Kırsal kesimden göç eden niteliksiz işgücü kentlerdeki kayıt dışı işlere yönelmektedir. Buna bağlı olarak yaygınlaşan geçici ve düşük ücretli istihdam çoğu ülkede kır-kent yoksulluğunu arttırmaktadır (Şengür ve Taban, 2012: 65).

Ekonomik dönüşümlerin, yani tarımdan sanayiye, sanayiden bilgi toplumuna geçişin yaratmış olduğu işsizlik rakamları arttıkça; enformel istihdamın büyümesi, istihdamda ayrımcılığın ve fırsat eşitsizliğinin artan boyutlara ulaşması, piyasa koşullarının gerektirdiği eğitim, beceri gibi kalifiye bir işgücü olmayı sağlayacak unsurları geliştirme imkânlarının bulunamaması, girişim eksikliği, sermaye yetersizliği, ailenin demografik yapısı gibi faktörler kentsel yoksulluğun artmasında rol oynamaktadır (Durgun ve Çak, 2010: 37).

2. DÜNYADA YOKSULLUĞUN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Büyüyen dünya ekonomisi aynı oranda gelişmemekte ve dolayısıyla zenginliğin yanı sıra derin ve şiddetli bir yoksulluğun yaşandığı bir sürece tanık olunmaktadır. Küresel dünyada tüm ülke ve toplumları rahatsız eden yoksulluk olgusu artık dünya barış ve huzurunu tehdit eden en problematik sorun olarak görülmektedir. Dünya Bankası'nın 2012 yılı Dünya Kalkınma Göstergeleri Raporu'na göre günümüzde 1,3 milyar insan günde 1,25 \$'ın altında bir gelirle yaşamaya çalışmaktadır (Demirdöğen vd., 2010: 85; Taş ve Özcan, 2012: 426).

ABD'de ülkenin en varlıklı % 1'lik kesimi milli servetin % 39'unu elinde tutarken, ülkede 60 milyon insan yoksulluk sınırı düzeyindedir. AB ülkelerinde ise 80 milyondan fazla sayıda insan yoksulluk sınırında yaşamaktadır (Kunduracı, 2011: 98). Dünyada her yıl 10 milyondan fazla kişinin açlık veya yetersiz beslenme sorunu yüzünden yaşamını yitirdiği tahmin edilmektedir. 300 milyonu çocuk olmak üzere, 800 milyon insan temel gıda maddelerine ulaşamayarak açlık sıkıntısı çekmektedir. Bu nüfusun 203 milyonu Sahra-Altı Afrika'da, 519 milyonu Asya ve Pasifik'te (221 milyonu Hindistan'da, 142 milyonu Çin'de), 53 milyonu Latin Amerika ve Karayipler'de, 33 milyonu ise Yakın Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşamaktadır (Acar, 2014).

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) araştırmasına göre, gelişmemiş ülkelerde doğan çocukların yaklaşık yarısı 5 yaşına ulaşmadan hayatını kaybetmektedir. Bangladeş'te yeni doğan bebeklerin % 50'si, Pakistan ve Sri Lanka'da % 25'i, Hindistan'da % 33'ü normal kilo düzeyinin altında doğmaktadır. Bu oran birçok Afrika ülkesinde % 20, Irak ve Orta Amerika ülkelerinden Guatemala'da % 15 civarlarındadır. Dünya nüfusunun üçte birinden fazlası, en temel ilaçlara bile erişmekten yoksundur. Gelişmekte olan ülkelerde her yıl 600 binden fazla kadın, hamilelik döneminde veya doğum sırasında ölmektedir. Gelişmiş ülkelerde ortalama yaşam süresi 75 yıl ve Latin Amerika ile Çin'de 69 iken, bu süre Bangladeş'te 57, Mozambik'te 47, Gine'de 46 ve Uganda'da 41 yıldır. Etiyopya nüfusunun % 25'i temiz su kaynaklarından yararlanabilirken, Afganistan'da yaşayan insanların sadece % 12'si sağlıklı içme suyuna ulaşabilmektedir (Elhakan, 2015: 26-27).

Tablo 1, bir günde dolar cinsinden elde edilen gelir dikkate alınarak dünyada farklı yoksulluk seviyelerini göstermektedir. Buna göre; dünya nüfusunun % 14'ü (880 milyon kişi) 1 \$'ın altında, % 22'si (1 milyar 400 milyon kişi) 1,25 \$'ın altında, % 27'si (1 milyar 720 milyon kişi) 1,45 \$'ın altında, % 40'ı (2 milyar 600 milyon kişi) 2 \$'ın altında, % 49'u (3 milyar 140 milyon kişi) 2,5 \$'ın altında, %

80'i (5 milyar 150 milyon kişi) 10 \$'ın altında gelir elde ederek hayatlarını idame ettirmektedir (Memiş, 2014: 150).

Tablo 1. Dünya'da Farklı Yoksulluk Seviyeleri (2005 SGP İle)

	Dünya Nüfusu			
			Kişi Sayısı (Milyon)	Nüfus (%)
Bir Günde Elde Edilen Gelir (\$)	1 \$	1 \$'dan Az	880	14
		1 \$'dan Çok	5.580	86
	1,25 \$	1,25 \$'dan Az	1.400	22
		1,25 \$'dan Çok	5.060	78
	1,45 \$	1,45 \$'dan Az	1.720	27
		1,45 \$'dan Çok	4.740	73
	2 \$	2 \$'dan Az	2.600	40
		2 \$'dan Çok	3.860	60
	2,5 \$	2,5 \$'dan Az	3.140	49
		2,5 \$'dan Çok	3.320	51
	10 \$	10 \$'dan Az	5.150	80
		10 \$'dan Çok	1.310	20

Kaynak: Memiş, 2014: 150; <http://www.globalissues.org/article/26/poverty-facts-and-stats> (Erişim tarihi: 05.01.2018). (Tablo "Percent of People in the World of Different Poverty Levels" grafiğindeki veriler ışığında Memiş (2014) tarafından hazırlanmıştır).

Küresel zenginlik, iletişim olanakları ve teknolojik beceriler gibi insanî unsurlar yaşadığımız devirde tarihin eski dönemlerine oranla önemli derecede ilerleme göstermesine rağmen, yoksulluk olağan hızıyla artmaya devam etmektedir (Taş ve Özcan, 2012: 426). Bununla birlikte, ülkeler ve bölgeler arasındaki gelir eşitsizliğinin boyutları da günden güne artmaktadır. Ortalama olarak yoksul ülkelerin büyüme kapasitesi zengin ülkelere göre daha düşük olduğu için gelir dağılımı bakımından ülkeler arasındaki makas giderek açılmaktadır (Tosuner, 2007: 64; Sarı Gerşil ve Yeşilyurt, 2014: 642).

Dünya Bankası'nın 2000/2001 yılı için hazırladığı Kalkınma Raporu'nda, en zengin 20 ülkenin ortalama gelirinin, en fakir 20 ülkenin gelirinden 37 kat büyük olduğu belirtilmiştir. Bu farkın her geçen gün daha da açıldığı bilinmektedir (World Bank, 2000: 3). Ülkeler arasındaki gelir uçurumu, zengin ülkeler lehine artmaktadır. Dünya genelinde milyonlarca kişi açlık sınırının altında yaşarken zengin ve yoksul arasındaki gelir uçurumu her geçen gün artarak derinleşmektedir (Kaya, 2014: 87). 2007 yılında UNDP tarafından açıklanan Kalkınma Raporu'nda da, dünya nüfusunun % 25'inin dünyadaki toplam servetin % 80'ine sahip olduğu belirtilmektedir. Dünya nüfusunun % 80'i zengin ve yoksul arasındaki gelir uçurumunun gittikçe arttığı ülkelerde yaşamaktadır. Kamerun'dan Almanya'ya, Hindistan'dan Brezilya'ya kadar, dünyanın her ülkesinde gelir dağılımında ciddi anlamda bir eşitsizlik söz konusudur. UNDP'nin hazırladığı rapor, zengin ve yoksul arasındaki gelir farkının gelişmekte olan ülkelere daha fazla açıldığını belirtmektedir. Rapor ayrıca ileri ölçüde

sanayileşmiş toplumlarda da zengin ve yoksul arasındaki uçurumun tahmin edilen düzeyden daha derin olduğunu ortaya koymaktadır (UNDP, 2007).

Tablo 2. Kişi Başına Düşen GSMH'ye Göre Dünyanın En Yoksul ve En Zengin 10 Ülkesi (Kişi Başına Düşen GSMH (\$), 2016 SGP İle).

En Yoksul 10 Ülke	Kişi Başı Milli Gelir (\$)	En Zengin 10 Ülke	Kişi Başı Milli Gelir (\$)
Madagaskar	1.440	Katar	124.740
Togo	1.370	Makau	98.450
Sierra Leone	1.320	Singapur	85.050
Gine	1.200	Kuveyt	83.420
Mozambik	1.190	Brunei Darüsselam	83.250
Malavi	1.140	Lüksemburg	75.750
Nijer	970	Birleşik Arap. Emir.	72.850
Burundi	770	İsviçre	63.660
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	730	Norveç	62.510
Orta Afrika Cumhuriyeti	700	Hong Kong	60.530

Kaynak: World Bank, World Development Indicators, www.worldbank.org (Erişim tarihi: 05.01.2018).

Tablo 2’de görüleceği üzere; Madagaskar, Togo, Sierra Leone, Gine, Mozambik ve Malavi haricindeki ülkelerde kişi başına düşen GSMH 1000 dolardan düşüktür. Tablodaki verilere göre dünyanın en yoksul ülke sıralamasında kişi başına düşen GSMH oranı en düşük olan ülke (Sarı Gerşil ve Yeşilyurt, 2014: 644) 700 \$ ile Orta Afrika Cumhuriyeti’dir. Yine aynı verilere göre dünyada kişi başına düşen GSMH’yi en yüksek olan ülke (Sarı Gerşil ve Yeşilyurt, 2014: 644) 124.740 \$ ile Katar’dır. Ülkeler arasındaki kişi başına düşen GSMH rakamları incelendiğinde aradaki ciddi fark apaçık görülmektedir. Tablodaki mevcut veriler, GSMH bakımından dünyanın en zengin bölgesinin en yoksul bölgesinden yaklaşık (Sarı Gerşil ve Yeşilyurt, 2014: 644) 180 kat daha büyük olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Dünya Geneline Seçilmiş Bazı Bölgelere Ait Yoksulluk Oranları

Bölge/Yıllar	1990(%)	1999(%)	2011(%)	2012(%)	2015(%)
Doğu Asya ve Pasifik	60,8	37,5	8,5	7,2	4,1
Avrupa ve Orta Asya	1,9	7,8	2,7	2,5	1,7
Latin Amerika ve Karayipler	17,7	14,1	6,5	6,2	5,6
Ortadoğu ve Kuzey Afrika*	-	-	-	-	-
Güney Asya	50,6	41,2	22,2	18,8	13,5
Sahra-Altı Afrika	56	58,1	44,3	42,6	35,2
Dünya	37,1	29,0	14,2	12,8	9,6

Kaynak: World Bank Group, 2015, Ending Extreme Poverty and Sharing Prosperity: Progress and Policies. Policy Research Note, s. 6, <http://pubdocs.worldbank.org/pubdocs/publicdoc/2015/10/109701443800596288/PRN03-Oct2015-TwinGoals.pdf> (Erişim tarihi: 05.01.2018).

*Bölgede bulunan ülkeler arasında, özellikle Irak, Suriye ve Yemen uzun süreli bir çatışma hâlinde. Dolayısıyla, bu ülkelere ilişkin yoksulluk tahminlerinin yoksulluğun mevcut hâlini ortaya koyması mümkün değildir. Bu nedenle, bölgesel yoksulluk verileri tabloda yer almamaktadır.

Tablo 3, 1990-2015 dönemi için dünyada ve dünyanın çeşitli bölgelerinde satın alma gücü paritesine göre günlük 1,90 \$'ın altında gelire sahip olanların toplam nüfusa oranını göstermektedir. Tablodan da görüldüğü üzere, günlük 1,90 \$'ın altında yaşayan insanlar ağırlıklı olarak Sahra-Altı Afrika ve Güney Asya ülkelerinde bulunmaktadır (World Bank Group, 2015: 6-7). Bu bölgelerde derin bir gıda krizi başı çekmekte, önemli derecede bir açlık problemi yaşanmaktadır. Örneğin Burundi, Gana, Kenya ve Malavi'de 1 \$'dan az günlük gelirle hayata tutunmaya çalışan yoksul nüfusun % 90'ından fazlası besin çeşitliliği ve enerji miktarı yönünden aç bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedir (Paarlberg, 2010: 36). Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde yoksulluk oranının önemli ölçüde düşüş eğilimi sergilediği gözlenirken, incelenen kriter açısından yoksulluğun en az yaşandığı ülkeler Avrupa ve Orta Asya bölgesinde yer almaktadır.

Küresel ekonomik düzen, bilhassa yoksul ülkelerde otoriter rejimlerin güçlenmesini sağlayarak, yolsuzlukların artmasına neden olan birtakım etkiler meydana getirmektedir. Bu ise küresel düzeyde oldukça yaygın kitlesel bir yoksullaşmaya sebebiyet vermektedir. Bu tür özellikler daha çok Afrika, Ortadoğu, Orta Asya ve Latin Amerika ülkelerinde görülmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde dünya barışını da olumsuz yönde etkileyici düzeyde ciddi anlamda bir yoksullaşma süreci yaşanmaktadır (Karakaş, 2010: 3-4).

Yoksulluk, gelir veya tüketim harcamalarındaki yetersizliğin yanında, parasal olmayan yönleri de içeren geniş çaplı bir kavramdır. Bu bağlamda, yoksulluğun çok boyutlu olarak ölçülebilmesi amacıyla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) her yıl düzenli olarak İnsanî Gelişim Endeksi yayınlamakta ve ülkeleri, belirli verileri baz alarak insanî gelişmişlik seviyelerine göre sıralamaktadır (Akçiçek, 2015: 4; Doğan, 2014: 18).

Endeks; uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve insanî yaşam standardı kriterlerini esas alarak insanî gelişmeyi ölçmektedir. Uzun ve sağlıklı yaşam, doğumdan sonra ortalama yaşam beklentisiyle; bilgiye erişim, 25 yaş ve üzerindeki bireylerin ömürleri boyunca ortalama eğitim alabildikleri süreyle ve öğrenim çağına gelmiş çocuklar için beklenen okula devam süresiyle; insanî yaşam standardı ise satın alma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) temel alınarak ölçülmektedir (UNDP, 2014: 2; Fırat ve Aydın, 2015: 73).

Tablo 4, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre seçili bazı ülkeler için İGE değerlerini göstermektedir. Tablodaki 2015 verilerine bakıldığında, Türkiye'nin 0,767'lik değerle dünya ortalamasının üzerinde; fakat İGE değeri açısından gelişmiş ülkelerin altında yer aldığı göze çarpmaktadır. Türkiye, doğumda yaşam beklentisi, beklenen okullaşma yılı ve kişi başına düşen GSMH kriterlerinde dünya ortalamasının üzerinde yer almış, ancak ortalama okullaşma yılı göstergesinde aynı başarıyı sağlayamamıştır. Bu noktada, Türkiye'nin "çok yüksek insanî gelişme" grubundaki ülkeler arasına girebilmesi için diğer kategorilerin yanında öncelikle ortalama okullaşma yılı kriterinde iyileşme sağlaması gerektiği söylenebilir (İncedal, 2013: 65).

Tablo 4. 2015 Yılı İçin Seçilmiş Ülkelerde İGE Göstergeleri

		İnsanî Gelişme Endeksi (İGE)	Doğumda Yaşam Beklentisi	Beklenen Okullaşma Yılı	Ortalama Okullaşma Yılı	Kişi Başına Düşen GSMH (\$)
ÇOK YÜKSEK İNSANİ GELİŞME						
1	Norveç	0,949	81,7	17,7	12,7	67.614
2	İsviçre	0,939	83,1	16,0	13,4	56.364
4	Almanya	0,926	81,1	17,1	13,2	45.000
5	Singapur	0,925	83,2	15,4	11,6	78.162
7	Hollanda	0,924	81,7	18,1	11,9	46.326
10	Kanada	0,920	82,2	16,3	13,1	42.582
12	Hong Kong	0,917	84,2	15,7	11,6	54.265
14	İsveç	0,913	82,3	16,1	12,3	46.251
22	Belçika	0,896	81,0	16,6	11,4	41.243
27	İspanya	0,884	82,8	17,7	9,8	32.779
28	Çek Cumhuriyeti	0,878	78,8	16,8	12,3	28.144
33	Katar	0,856	78,3	13,4	9,8	129.916
41	Portekiz	0,843	81,2	16,6	8,9	26.104
42	Birleşik Arap Emirlikleri	0,840	77,1	13,3	9,5	66.203
45	Arjantin	0,827	76,5	17,3	9,9	20.945
51	Kuveyt	0,800	74,5	13,3	7,3	76.075
YÜKSEK İNSANİ GELİŞME						
56	Bulgaristan	0,794	74,3	15,0	10,8	16.261
59	Malezya	0,789	74,9	13,1	10,1	24.620
68	Küba	0,775	79,6	13,9	11,8	7.455
71	Türkiye	0,767	75,5	14,6	7,9	18.705
77	Meksika	0,762	77,0	13,3	8,6	16.383
87	Peru	0,740	74,8	13,4	9,0	11.295
91	Fiji	0,736	70,2	15,3	10,5	8.245
97	Tunus	0,725	75,0	14,6	7,1	10.249
101	Tonga	0,721	73,0	14,3	11,1	5.284
105	Maldivler	0,701	77,0	12,7	6,2	10.383
ORTA İNSANİ GELİŞME						
113	Endonezya	0,689	69,1	12,9	7,9	10.053
116	Filipinler	0,682	68,3	11,7	9,3	8.395
119	Güney Afrika	0,666	57,7	13,0	10,3	12.087
123	Fas	0,647	74,3	12,1	5,0	7.195
125	Namibiya	0,640	65,1	11,7	6,7	9.770
139	Bangladeş	0,579	72,0	10,2	5,2	3.341
147	Pakistan	0,550	66,4	8,1	5,1	5.031
DÜŞÜK İNSANİ GELİŞME						
153	Kamerun	0,518	56,0	10,4	6,1	2.894
174	Etiyopya	0,448	64,6	8,4	2,6	1.523
184	Burundi	0,404	57,1	10,6	3,0	691
187	Nijer	0,353	61,9	5,4	1,7	889
188	Orta Afrika Cumhuriyeti	0,352	51,5	7,1	4,2	587
	Dünya	0,717	71,6	12,3	8,3	14.447

Kaynak: UNDP, 2016: 198-201.

UNDP'nin 2016 İnsanî Gelişme Raporu'na göre; Norveç ve İsviçre, 2015 yılı İGE değeri açısından ilk iki sırada yer almaktadır. Bu ülkeler dâhil olmak üzere toplam 51 ülke çok yüksek insanî gelişme, 55 ülke yüksek insanî gelişme, 41 ülke orta insanî gelişme, 41 ülke de düşük insanî gelişme kategorisinde yer almaktadır. Türkiye'nin gelişmiş ülkelere kıyasla sıralamada daha düşük sırada yer almasının sebebinin; çocuk ölüm oranlarının göreceli olarak yüksek; eğitim düzeyi, okullaşma oranı, ortalama yaşam beklentisi ve kişi başına düşen GSMH'nin de gelişmiş ülkelere nispeten düşük oluşu söylenebilir (İncedal, 2013: 65).

3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTU

Türkiye'de yoksulluk sorununa ilişkin kurumsallaşmış ve organik olarak örgütlenmiş bir sosyal yapı mevcut değildir. Bunun temel nedeni, küreselleşme süreciyle meydana gelen kentleşme olgusunda hızla artan bir mekânsal ayrışmanın söz konusu olmasıdır. Ülkemizde uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların olumlu sonuçlar vermemesi, gecekondularda yaşayan insanları, aile kurumlarını ve toplumdaki diğer kesimleri yoksulluk sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Ülke içinde problemlili aile yapılarının varlığı ve buna bağlı olarak aile içi huzursuzlukların ve toplumsal çatışmaların artması, beslenme yetersizliği, sağlığın bozulma riskinin yüksek olması, salgın hastalıklar, doğal afetler, suç işleme, alkol, sigara, vb. kötü alışkanlıklar edinme, yetersiz eğitim, kent yaşantısına adapte olamama, vb. faktörler yoksulluğu tetikleyen sorunların başında gelmektedir (Sarı Gerşil ve Yeşilyurt, 2014: 641; Zeybekoğlu Dündar, 2011: 120). Ayrıca işsizlik, düşük vasıflı işgücü sayısının çokluğu, ülkede yaşanan ekonomik krizler, toplumdaki gelir adaletsizliği, sosyal güvencesizlik, tutarsız ve yanlış hükümet politikaları, yolsuzluklar, kayıt dışı ekonomi, vb. unsurlar da yoksulluk artışında rol oynamaktadır (Sarı Gerşil ve Yeşilyurt, 2014: 642).

Türkiye'de yoksulluğun boyutlarını ve genel görünümünü ortaya koyan yoksulluk istatistikleri, TÜİK tarafından 2002 yılından itibaren düzenli olarak yayınlanmaktadır (Metin, 2012: 104). TÜİK harcamaya dayalı mutlak yoksulluk istatistiklerini, ülkemizin sosyoekonomik yapısını yansıtacak ve küresel boyutlu karşılaştırmalara olanak sağlayacak biçimde yenilemek üzere, bünyesinde ulusal ve uluslararası uzmanlarla birlikte değerlendirme çalışmalarını titizlikle yürütmektedir (Aykaç vd., 2013: 136-137). Bu konuda yapılan son güncel araştırma, "2015 Yoksulluk Çalışması"dır. Tablo 5, satın alma gücü paritesine (SGP) göre 2,15 ve 4,3 \$ sınırları itibarıyla Türkiye genelinde yoksulluk oranlarını göstermektedir (Işık Erol, 2014: 152; Metin, 2012: 104).

Tablo 5. Yoksulluk Sınırı Bazında Türkiye’de Fert Yoksulluk Oranları (2002-2015)

Fert Yoksulluk Oranı (%)														
Yöntemle r	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	201 0	201 1	201 2	201 3	201 4	201 5
TÜRKİYE														
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	30,3 0	23,7 5	20,8 9	16,3 6	13,3 3	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58
KENT														
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02		
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	24,6 2	18,3 1	13,5 1	10,0 5	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64		
KIR														
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13		
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	38,8 2	32,1 8	32,6 2	26,5 9	25,3 5	17,5 9	15,3 3	11,9 2	9,61	6,83	5,88	5,13		

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması 2015, www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 05.01.2018).

*2014 yılında örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temel alınmıştır. Bu nedenle kent ve kır düzeyinde tahmin üretilmemiştir.

Tablo 5’teki verilere göre kişi başı günlük harcaması, cari SGP’ye göre 2,15 \$’ın altında kalan fert oranı 2014 yılında % 0,03 düzeyinde iken, 2015 yılında % 0,06’ya çıkmıştır. Yoksulluk sınırı, cari SGP’ye göre 4,3 \$ olarak alındığında ise 2014 yılında % 1,62 olan yoksulluk oranı, 2015 yılında % 1,58 olarak belirlenmiştir.

Cari satın alma gücü paritesine göre 2,15 \$ sınırı itibariyle kentsel alanların yoksulluk oranı 2012 yılına göre değişmeyerek % 0,02 olarak hesaplanmıştır. 2012 yılında % 0,14 olan kırsal alanlardaki yoksulluk oranı ise 2013 yılında % 0,13 olarak tahmin edilmiştir. Cari satın alma gücü paritesine göre 4,3 \$ sınırı itibariyle 2012 yılında kentlerde yaşayan bireyler için % 0,60 olan yoksulluk oranı, 2013 yılında % 0,64 olarak tahmin edilmiştir. Aynı yoksulluk sınırına göre kırsal alanlarda yaşayanların 2012 yılı için % 5,88 olan yoksulluk oranı, 2013 yılında % 5,13 olarak hesaplanmıştır.

Tabloya bakıldığında kırsal yerlerdeki yoksulluk oranlarının tüm yıllar bazında kentsel yerlerdekinden daha fazla olduğu görülmektedir³. Bununla birlikte cari satın alma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2,15 \$’lık yoksulluk sınırı altında bulunan fert oranının 2002’de % 3 civarında iken günümüzde sifıra yaklaşması ve yoksulluk sınırı 4,3 \$’ın altındaki yoksul fert oranının 2002’de

³TÜİK, (2014), Yoksulluk Çalışması 2013, *Haber Bülteni*, Sayı: 16204, 02 Aralık 2014. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16204> (Erişim tarihi: 06.01.2018).

% 30 civarında iken günümüzde % 1,58 seviyesine gerilemesi, yoksulluk verilerinin iyi seyrettiğine dair olumlu bir gelişme yaşandığının kanıtıdır (Üzümcü ve Korkat, 2014: 146).

Tablo 6. Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (2002-2009)

Eğitim Durumu	Fert Yoksulluk Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
Okur-yazar değil veya bir okul bitirmeyen	36,99	38,01	37,52	31,53	28,10	28,98	30,50	29,84
İlkokul	26,13	27,55	24,36	17,13	14,19	14,24	13,44	15,34
İlköğretim	26,37	29,56	25,49	22,42	18,06	19,19	17,20	17,77
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	18,31	13,00	8,37	8,07	9,16	8,34	9,76
Lise ve lise dengi meslek	9,82	11,19	8,28	6,79	5,20	5,88	5,64	5,34
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,57	2,66	1,33	0,79	1,01	0,81	0,71	0,71

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 06.01.2018).

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Türkiye’de hanehalkı fertlerinin eğitim durumlarına göre inceleme yapıldığında, yoksulluğun azalması açısından okumuşluğun belirgin bir rol oynadığı öne sürülebilir. 2009 yılı itibarıyla yoksulluk oranı, okur-yazar olmayan veya bir okulu bitirmeyenlerde % 29,8; ilkokul mezunlarında % 15,3; orta ve dengi okul mezunlarında % 9,7; lise ve dengi okul mezunlarında % 5,3; yüksekokul, fakülte ve üstü mezun fertlerde ise % 0,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Tablo 6’daki veriler ışığında, eğitim ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki olduğu, yani eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk riskinin düştüğü açıkça görülmektedir. Eğitim düzeyi görece olarak yüksek olan fertlerde yoksulluk oranının daha düşük düzeylerde olması, eğitimin istihdam açısından ortaya çıkardığı fırsatların ve kişilerin beşeri sermayelerini geliştirmeleri konusunda sağladığı katkının bir yansıması olarak yorumlanabilir (Solmaz, 2015: 172; Üzümcü ve Korkat, 2014: 147; İncedal, 2013: 55-56).

Tablo 7. Gelir Bazlı Yoksulluk Sınırlarına Göre Türkiye’de Yoksulluk (2010, 2013 ve 2016)

Yoksulluk Riski	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Açığı (%)
2010				
% 40	2972	7355	10,3	24,0
% 50	3714	12025	16,9	26,6
% 60	4457	16963	23,8	28,7
% 70	5200	21816	30,6	31,9
2013				
% 40	4008	6788	9,1	22,6
% 50	5007	11137	15,0	26,0
% 60	6012	16706	22,4	26,7
% 70	7016	21979	29,5	29,0
2016				
% 40	5693	6482	8,4	20,8
% 50	7116	11026	14,3	24,3
% 60	8539	16328	21,2	26,5
% 70	9963	22096	28,7	28,5

Kaynak: TÜİK, *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2016*, www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 06.01.2018).

TÜİK, ayrıca, gelire dayalı yoksulluk sınırlarına göre yoksulluk oranlarını da erişime sunmaktadır. Tablo 7’de 2010-2016 dönemi için % 40; % 50; % 60 ve % 70 yoksulluk riskine göre Türkiye’de gelir esaslı göreceli yoksulluk sınırı, yoksul sayısı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı⁴ gösterilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere, tüm yıllar itibariyle gelire dayalı göreceli yoksulluk sınır düzeyleri yükseldikçe tahmini yoksul sayısı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı oranları da yükselmektedir (Üzümcü ve Korkat, 2014: 147-148). 2013’ten 2016’ya % 70 yoksulluk riski haricindeki risk düzeyleri altında bulunan yoksul kişi sayısında azalma görülmüştür. Yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı 2010’dan 2016’ya tüm yoksulluk risk düzeylerinde azalma göstermiştir. 2016 yılında % 70 yoksulluk riski altında (9963 TL altında) yoksul kişi sayısı 22.096 kişi, yoksulluk oranı % 28,7 ve yoksulluk açığı % 28,5 olarak belirlenmiştir. Tablodaki veriler doğrultusunda, 2016 yılı itibariyle Türkiye’de yoksulluk göstergelerinin olumlu düzeyde seyrettiği söylenebilir.

TÜİK rakamları, Türkiye’nin yoksulluk göstergelerinde her ne kadar iyileşme sağlandığını gösterse de, yoksulluk ülkemizin bir türlü çözilemeyen temel ekonomik problemlerinden biri olmaya devam etmektedir. Türkiye’nin 1980’den itibaren önemli bir yapısal dönüşüm sürecine girmesi ve küresel bağlamda uygulamaya konulan yeni ekonomik program sosyal, iktisadi ve siyasi yapıda köklü değişimleri beraberinde getirmiş, 1990’lı yıllarda yaşanan ekonomik krizler sonucunda ekonomi kötüleşmiş ve işsizlik oranları artmıştır. Ayrıca küreselleşme süreci, neo-liberal politikalar ve 2000’li yıllarda da baş gösteren ekonomik krizler ülke ekonomisinde daralmalara yol açmış ve gelir dağılımında dengesizlikler meydana gelmiştir. Dolayısıyla toplumsal gelir grupları arasındaki farkın giderek derinleştiği “yoksulun daha yoksul zenginin daha zengin” hâle geldiği bir sürece tanık olunmuştur (Yüksel, 2014: 336).

⁴ Yoksulluk açığı, yoksulluğun derecesi hakkında bilgi vermektedir. Yoksulluk açığının 100’e yaklaşması yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin az bir düzeyde olduğunu ifade etmektedir. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (06.01.2018).

Kentlerde gelir eşitsizliği kırsal alanlara nispeten daha yüksek düzeyde seyretmektedir. Tarımda teknoloji merkezli üretimin (makineleşmenin) ağırlık kazanması, neo-liberal politikalar kapsamında sübvansiyonların azaltılması ve endüstrileşmeye paralel olarak kentlerde iş imkânlarının artması iç göçleri yoğunlaştırmıştır. Tarımsal işsizliğin artmasına bağlı olarak kırsal alanlardan kentlere göç akınlarının yaşanması sonucu kentlerdeki nüfus artmakta ve istihdam olanakları daralmaktadır. sanayi sektörünün formel açıdan yeterince gelişmemesi ve işverenlerin daha çok nitelikli işgücü talep etmesi, vasıfsız göçmen kitlesinin iş bulamamasına ya da düşük ücretli ve sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmasına neden olmaktadır. Bununla beraber, son yıllarda dünya çapında yaşanan siyasi ve ekonomik olaylar sonucunda çok sayıda mülteci ile yabancı kaçak işçinin Türkiye'ye göçmesi kentlerdeki nüfus artışını körüklemiştir. Bu da özellikle çocuk ve kadın işçi istihdamını arttırarak kayıt dışılığın gelişmesinde ve kentlerde gelir dağılımı adaletsizliği ile yoksulluğun belirgin bir biçimde artmasında etkili olmuştur.

3.1. Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu

Kentlerde kalkınmanın hızlanması ve artan iş imkânlarıyla, kayıtlı ekonomide iş bulma olanaklarının daralması ve zorlaşması, kayıtlı ve kayıt dışı sektör arasındaki ayrımın muğlaklaşmasıyla ilgili olarak, istihdamla geçim arasındaki ilişki kırılan bir hâle gelmiştir ve “çalışan yoksul” olgusunu ortaya çıkarmıştır (Buğra, 2008; Buğra, Ayşe; Keyder, Çağlar, 2007). Türkiye’de, her ne kadar çalışıyor olsa da temel ihtiyaçlarını yeterince karşılayamayan ve hâliyle yoksulluk sınırında ya da bu sınırın altında yaşayan geniş bir işgücünün varlığı söz konusudur. Bu durumun; asgari ücretin yetersizliği ile kayıt dışı istihdamın bir sonucu olarak düşük ücret, düzensiz gelir ve sosyal güvenlik haklarından mahrumiyet gibi nedenlerden kaynaklandığı ifade edilebilir (Adaman ve Keyder, 2006: 23; Kaya, 2014: 82).

Türkiye’de çalışan işgücünün neredeyse yarısına yakın bir kısmı ücretsiz aile çalışanı, ücretli, yevmiyeli, kendi hesabına çalışan gibi yoksulluk riski yüksek gruptan oluşmaktadır (Kapar, 2010: 60). Bu doğrultuda, TÜİK’in 2002-2009 yılları arasında işteki duruma göre yoksulluk hesaplamasını içeren nicel gösterge aşağıda verilmektedir:

Tablo 8. Türkiye’de Hanehalkı Fertlerinin Çalışma Biçimine Göre Yoksulluk Oranları (%)

	Fert Yoksulluk Oranı							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
İşteki Durum								
Ücretli, Maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57	6,00	5,82	5,93	6,05
Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56	26,86
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,80	3,75	3,15	1,87	2,33
Kendi Hesabına	29,91	32,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,10	22,49
Ücretsiz Aile İşçisi	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03	29,58

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 06.01.2018).

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Tablo 8’deki verilere göre, 2002-2009 döneminde çalışan yoksulluğu azalış göstermiştir. Bu azalış eğiliminin, sosyal politika kapsamında gerçekleştirilen yardım harcamalarındaki artıştan

kaynaklandığı söylenebilir. Yevmiyeli işçiler, çalışan yoksulluğunun en yüksek olduğu grubu temsil etmektedir. Ücretsiz aile işçileri, fert yoksulluk oranının en az düzeyde azalış gösterdiği gruptur. Bu aynı zamanda, tarımsal çözülüşün kır emekçileri üzerinde yarattığı etkinin bir sonucu olarak da düşünülebilir (Erdoğan ve Kutlu, 2014: 76). Bununla beraber, yevmiyeli ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışan gruplarda yoksulluk oranlarının yüksek olmasının önemli nedenlerinden birisi herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmamalarıdır (Yüksel, 2014: 341). Ücretli ve maaşlı çalışanların yoksulluk oranları belirgin bir düşüş trendi içindedir. 2008 yılında net asgari ücretteki artışa karşın, 2008 ve 2009 yıllarında ücretli ve maaşlı kesimin yoksulluk oranındaki artış ise, küresel krizin ülke ekonomisinde meydana getirdiği olumsuz konjonktüre bağlı olarak açıklanabilir (Erdoğan ve Kutlu, 2014: 76).

OECD verileri ise, 2000'li yılların ortalarında OECD ülkelerindeki çalışan yoksulluğu oranının % 8'in altında, Türkiye'de ise % 16'nın üstünde olduğunu göstermektedir. Bu veriler, Türkiye'nin bu ülkeler arasındaki en yüksek çalışan yoksul oranına sahip olduğunu ortaya koymaktadır ("Türkiye'de Sosyal Politika: İlkeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 2014: 10; OECD, 2009: 180). TÜİK ve OECD tarafından yayınlanan Türkiye'ye ilişkin bu rakamlar, çalıştığı hâlde yoksulluktan kurtulamayan bu nüfusun toplumun önemli bir parçasını oluşturduğunu yansıtmaktadır ("Türkiye'de Sosyal Politika: İlkeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 2014: 10).

Tablo 9. Türkiye'de Hanehalkı Fertlerinin Çalıştığı Sektörlere Göre Yoksulluk Oranları (%)

	Fert Yoksulluk Oranı							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
Sektörler								
Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97	33,01
Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	9,70	9,71	9,63
Hizmet	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82	7,16

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 06.01.2018).

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Tablo 9'daki verilere bakılacak olursa, yoksulluğun en fazla tarım sektöründe yaşandığı görülmektedir. Türkiye'de tarım sektöründe istihdam edilenlerin diğer sektörelere oranla yoksulluk düzeylerinin yüksek olmasının nedeni, tarımla uğraşan kesimlerin birçoğunun kayıt dışı çalışmaları ve sosyal güvencelerinin olmamasıdır. Ayrıca kazanç oranlarının düşüklüğü/elde edilen gelirlerin yetersizliği, yapısal sorunlar nedeniyle faaliyet ve kazançların kayıt altına alınamaması, geleneksel tarım yöntemleri, işgücünün tarım sektöründen kopup diğer sektörler yöneldiği, sanayileşmenin hızlanması ve hizmet sektörünün büyüyerek öne çıkması, ekilebilir tarımsal alanların miras yoluyla bölüşülmesi, tarımda makineleşme gibi nedenlerle tarım sektöründen elde edilen gelir diğer sektörler kıyasla düşük ve yoksulluk düzeyi de yüksektir (Yüksel, 2014: 342).

Sanayi sektöründe çalışan işçiler, hizmet sektöründe çalışanlara göre daha yüksek yoksulluk oranına sahiptirler. Sanayi kesiminde istihdam edilen fertlerin yoksulluk oranı 2002 ve 2003 yıllarında sırasıyla % 20,99 ve % 21,34 olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılından sonra oran belirgin bir şekilde düşerek 2004'te % 15,64'e, 2005'te ise % 9,85'e gerilemiştir. Bu sektörde 2006 yılında % 10,12 seviyesine yükselen çalışan yoksulluk oranı, daha sonra yeniden düşme eğilimi göstermiş ve 2009 yılı için % 9,63 olarak hesaplanmıştır. Çalışılan sektörler bazında yoksulluk oranlarındaki en iyi düşüş

performansı, incelenen dönem için hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir. 2002 yılında bu sektörde istihdam edilenlerde % 25,82 olan yoksulluk oranı, 2008 yılına kadar sürekli azalarak % 6,82'ye gerilemiştir. Ancak bu oran 2009 yılı itibarıyla % 7,16 olarak belirlenmiştir. Bu yükselişte küresel ekonomik krizin etkisi vardır (Solmaz, 2015: 172-173).

Tablo 10. Türkiye’de Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları (%)

Hanehalkı Büyüklüğü	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
TÜRKİYE	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52	14,54
1-2	16,51	13,41	14,49	8,44	10,95	9,36	9,85	11,52
3-4	16,37	17,08	13,71	9,22	8,27	8,06	8,23	9,41
5-6	29,03	31,67	27,40	22,41	17,54	20,79	21,14	21,79
7+	45,95	48,41	51,06	44,08	41,83	39,79	37,68	38,50

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 06.01.2018).

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Çalışılan iş ve bu işten elde edilen gelir düzeyi yanında, hanehalkı yapısı da çalışan yoksulluğunu belirleyen etmenler arasındadır (Kapar, 2010: 56). İşgücü piyasası koşulları kadar, hanehalkı yapısı ve büyüklüğü de çalışan yoksulluğunun ortaya çıkışını ve boyutlarını etkilemektedir. Çocuksuz veya az çocuklu hanelerde çalışan yoksulluğu oranı düşük iken, çok çocuklu veya tek ebeveynli hanelerde bu oran yüksek düzeydedir. Türkiye’de özellikle çok çocuklu aile yapısının çalışan yoksulluğunu arttırıcı yönde etkide bulunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Tablo 10’da yer alan TÜİK verileri incelendiğinde, 5’ten daha fazla üyeli hanehalklarının yoksulluk oranlarının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir (Kapar, 2010: 56-62). 2009 yılında 3 veya 4 kişilik hanelerde yoksulluk oranı % 9,4; 7 ve daha fazla bireyin olduğu hanelerin yoksulluk oranı ise (Kapar, 2010: 57) % 38,5 olarak hesaplanmıştır⁵.

Tablo 11. Türkiye’de Hanehalkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları (%)

Hanehalkı Türü	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
TÜRKİYE	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52	14,54
Çekirdek Aile (Çocuklu)	21,76	23,92	20,15	15,03	13,60	12,58	12,32	12,98
Çekirdek Aile (Çocuksuz)	15,05	13,25	12,99	8,35	10,14	7,92	8,69	9,81
Ataerkil ve Geniş Aile	30,08	28,87	28,16	23,15	17,11	20,28	18,81	21,43
Tek Yetişkinli Aile ve Diğer	22,42	19,16	20,10	11,75	15,74	14,19	16,57	16,62

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 06.01.2018).

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Tablo 11’deki verilere göre, 2002 yılında % 22,4 olan hanehalkı yoksulluk oranı 2009 yılına gelindiğinde % 14,5 düzeyine gerilemiştir. Dolayısıyla 2002-2009 döneminde Türkiye’de hanehalkı

⁵ TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (Erişim tarihi: 06.01.2018).

türüne göre yoksulluk oranlarında bir azalış söz konusudur. 2009 yılı yoksulluk çalışması sonuçları, hanehalkı büyüklüğünün hanehalklarının yoksulluğunu belirleyen kritik bir faktör olduğunu ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Nitekim Tablo, aile üyelerinin sayısı arttıkça yoksulluk oranlarının yükseldiğini açık bir şekilde yansıtmaktadır. Bu nedenle ataerkil ve geniş ailelerde diğer aile türlerine nazaran yoksulluk daha fazladır. İşgücü piyasasının yapısal dönüşüm geçirmesi, çalışma yaşamında ortaya çıkan değişimler, çalışma sürelerinin gerek kadın gerek erkek için uzaması, kadın ve çocuk istihdamının artışı, kırdan kente gerçekleşen göç, kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması gibi faktörler Türkiye’de ataerkil ve geniş ailelerde yoksulluğu arttırıcı etkiler meydana getirmiştir. Sanayileşmeyle birlikte yaşanan kentleşmenin birer ürünü olarak ortaya çıkan çekirdek ailelerde yoksulluk oranı nispeten daha düşüktür. Özellikle çocuksuz çekirdek ailelerde yoksulluk oranında belirgin bir düşüklük göze çarpmaktadır (Yüksel, 2014: 343).

4. YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ

Dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı boyutlarda ortaya çıkan yoksulluk sorununun çözülmesi amacı ile uygulanan mücadele stratejileri zamanla ve ülkelerin ekonomik koşullarına bağlı olarak değişim göstermektedir. Küreselleşme sürecinin piyasalarda yarattığı ekonomik konjonktür, yoksullukla mücadele kapsamında geleneksel yöntemlerin yanı sıra, neo-liberal politikaların da desteklediği yeni yöntemler kullanılmasını zorunlu hâle getirmiştir. Bu çalışma, yoksullukla mücadele stratejilerini, dolaylı ve doğrudan yoksullukla mücadele yaklaşımları çerçevesi içinde iki ana yaklaşım temelinde ele almaktadır (Doğan, 2008: 37; İncedal, 2013: 115).

4.1. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım

Dolaylı mücadele stratejisi; büyüme temelli politikaları esas almakta olup, hızlı büyüme yoluyla yoksulların gelirlerini ve yaşam standartlarını arttırmayı amaçlamaktadır (Şenses, 2003a: 219; Şengür ve Taban, 2012: 65). Burada ön plâna çıkan nokta, ekonomik büyümeyi sağlamanın yanında, büyüme sonucunda kazanılan gelirlerin adil bölüşümü, yoksullara ulaşma derecesi ve yoksul kesimlerin refah düzeylerinde meydana gelen olumlu değişimlerdir. Bu yaklaşıma göre yoksulluğun önlenmesi, büyüme sürecinin gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltıcı yönde etkiye bulunmasıyla olanaklıdır. Zira, toplumsal kesimler arasındaki gelir adaletsizliğini arttıran bir büyüme süreci, yoksulluğun azaltılması anlamında fazla bir yarar sağlamayacaktır. Bu nedenle, büyüme kanalıyla yoksulluğun azaltılmasında başarılı olunabilmesi için, sağlanacak hızlı büyüme süreci öncesinde gelir dağılımını iyileştirmeye dönük politikaların uygulanması gerekmektedir (Şenses, 2003a: 223-226; Bayraktutan ve Akatay, 2012: 4).

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım, büyüme sürecinde kazanılan gelirin bölüşüm ve yeniden dağılımının pek dikkate alınmaması nedeniyle eleştiriye uğramaktadır. Büyüme süreci tüm ülkelerde aynı şekilde işlememekte, ekonomik büyüme sayesinde milli gelirde meydana gelen artış toplumdaki düşük ve yüksek gelirli kesimlere farklı derecede yansımaktadır. Dolayısıyla büyüme sürecinin yoksul kesimleri nasıl ve ne yönde etkileyeceğini belirlemek ve kestirmek oldukça zor bir iştir (Genç, 2010: 129-130).

Bu yaklaşım çerçevesinde yürütülen politikaların ülkemizde uygulanma aşamasında ortaya çıkan temel sorun, servet ve gelir dağılımının göz ardı edilmesidir. Gelir dağılımı adaletsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkisi tartışmasız olmasına rağmen, toplumsal gelir eşitsizliği konusu Türkiye’de gerek hükümet yetkilileri gerekse akademik çevreler tarafından pek fazla önemsenmemiş ve yoksulluğun önlenmesine/azaltılmasına dair yapılan çalışmalar sadece büyüme odaklı olmuştur. Kriz

dönemlerinde bile yoksullukla mücadele tartışmaları büyüme odaklı politikalar ekseninde şekillenmiştir. 2001 krizi esnasında uygulamaya konan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile 2008 küresel krizinden sonra hazırlanan istikrar paketlerinde gelir dağılımı ve yoksulluk sorunlarına hemen hemen hiç değinilmemiş olması, çareyi ekonomik büyümede gören bu yaklaşımın belirgin örnekleridir (Şenses, 2003b: 323-324; Hünler, 2005: 4).

4.2. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım

Bu yaklaşım, devletin somut program ve politikalar uygulamak suretiyle yoksul kesimler için gerçekleştirdiği transfer harcamalarını içermektedir. Bu doğrultuda, yoksulların beslenme, sağlık, eğitim ve konut gibi temel ihtiyaçları giderilerek hayat standartlarının arttırılması amaçlanmaktadır (Şenses, 2003a: 219). Devlet; vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık ve eğitim politikaları gibi temel araçlar vasıtasıyla gelirin ikincil dağılımına etkin bir şekilde müdahil olarak yoksullukla mücadele etmeye çalışmaktadır (Gündoğan, 2008: 51; Bayraktutan ve Akatay, 2012: 4). Yoksulların kullandığı mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, asgari ücret düzenlemeleri, yoksullara yönelik kredi programları ve çeşitli çocuk eğitim ve beslenme programları, yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan doğrudan önlemler arasında yer almaktadır (Gündoğan, 2008: 51).

İşsizliğin azaltılması için üretilen politikalar ayrıca önem taşımaktadır. Devlet, toplumdaki kadın ve gençlerin iş deneyimi kazanmasına yönelik olarak bu bireylere doğrudan iş yaratma programlarıyla istihdam olanağı sağlamaktadır (Biçerli, 2003: 460). Ayrıca yoksul işgücünün bilgi ve becerisinin geliştirilmesi için de çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda, imkânsızlıklar nedeniyle gerekli eğitimi alamayan ve bundan dolayı da nitelikli istihdamın gerektirdiği altyapıya sahip olamayan kişilere yönelik, onların kapasitelerini arttırmak için programlar uygulamaya konulmaktadır. Bunlara ek olarak, istihdam destekleri adı altında, işsiz grupları istihdam edecek işverenler devlet tarafından desteklenmekte ve onlara farklı imkânlar sağlanmaktadır (Biçerli, 2003: 461).

Yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımına gerek duyulmasının nedeni, dolaylı yoldan izlenecek politikaların toplumda yaratacağı etkinin belirsiz olmasıdır. Ekonomik büyümenin sağlandığı bir durumda, büyümeden kaynaklanan gelir artışı, çeşitli sınıfları (çalışanlar, çocuklar, kadınlar, vs.) içinde barındıran bir toplumda her kesime eşit oran ve ölçüde yansımamaktadır (Doğan, 2008: 40). Büyüme sonucu elde edilen sağlık, eğitim ve istihdam gibi olanakların merkezden uzak yerleşim yerlerindeki bazı ihtiyaç sahiplerine ulaşmayıp, göreceli olarak daha yüksek gelirli kesimler üzerinde yoğunlaştığı durumlara rastlanabilmektedir (Solmaz, 2015: 166). Dolayısıyla bu süreçte mağdur olan ya da zarara uğrayan kesimlerin kayıpları doğrudan yardımlarla telâfi edilmeye çalışılmaktadır (Doğan, 2008: 40).

Makalemizde dolaylı ve doğrudan yaklaşım olarak ele aldığımız bu iki temel stratejinin yanı sıra, radikal reform adı verilen düzenlemeler de yoksullukla savaşım açısından değerlidir. Radikal reformlarda önceki yaklaşımların aksine kaynakların kişilere tahsis edilmesine odaklanılmamakta, bundan ziyade yoksul bölgelerdeki insanların refah seviyelerini arttırmaya yönelik politikalara ağırlık verilmek suretiyle ekonomik kaynakların köklü biçimde yeniden dağıtılması, toplumdaki eşitsizliklerin giderilerek yoksulluğun azaltılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda yoksullar için örneğin kredi, yerel düzeyde sulama, içme suyu, ulaşım, sağlık ve eğitime yönelik altyapı çalışmalarında iş imkânları oluşturmaya yönelik projeler üretmek önem taşımaktadır. Türkiye’de bir bölgesel kalkınma projesi olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesinde hayata geçirilen GAP, yoksullukla mücadelede radikal reforma verilebilecek güzel bir örnektir (Kaya, 2009: 24-25; Şengür ve Taban, 2012: 65; Üzümcü ve Korkat, 2014: 152; Şenses, 2003a: 227-232).

5. SOSYAL POLİTİKA VE YOKSULLUK

Sosyal politikalar, toplumdaki bireylerin yaşamları süresince karşılaşılabilecekleri tüm olumsuz durum ve olaylara karşı sosyal yönden korunmalarını öngören bir anlayışla ilgilidir. Bu bağlamda, kamusal karar ve uygulamalar ışığında yoksulluğun yol açtığı sosyal sorunların önlenmesi ya da mümkün olduğunca azaltılması hedeflenmektedir (Altan, 2006: 149-151). Bu politikalar toplumun tüm kesimlerini kucaklamakta; eğitim, sağlık ve konut hizmetleri, şehir ve bölge plânlaması, göç, terör, çocuk istismarı, cinsiyet ayrımcılığı, sosyal yardım ve güvenlik hizmetleri, gelir dağılımı, istihdam gibi çok boyutlu sorunları kapsamına almaktadır (Yüksel, 2014: 22-24; Yüksel vd., 2015: 24). Aslında sosyal politika bir bakıma sosyal dengelerin korunmasında katalizör görevi görmekte olup; yaşlılar, yoksullar, engelliler, kadınlar, çocuk işçiler gibi toplumda yardıma ve korunmaya muhtaç dezavantajlı grupların sorunlarını çözmek, toplumda yer edinmelerini ve çalışma hayatına katılımlarını sağlamak, ayrımcılıkları önleyerek fırsat eşitliği yaratmak, insan hak ve özgürlüklerini referans almak gibi ilkesel hedefleri olan sistemli uygulamalardır (Yüksel, 2014: 19-24; Yüksel vd., 2015: 24).

Toplumsal bütünlüğe ve dengeye zarar veren, toplumdaki kesimler arasında ayrışma ve çatışmaya zemin hazırlayarak devlet düzeninin sarsılmasına yol açabilecek tehdit unsurlarını bünyesinde taşıyan yoksulluk sorunu, sosyal devletin görev alanındaki ve sosyal politikanın kapsamındaki en önemli sorunlardan biridir. Bu nedenle sosyal politika eksenindeki faaliyetler, yoksullukla mücadelede çok yönlü tedbirlerin düşünülüp geniş çaplı önlemlerin alınması doğrultusunda uygulama alanı bulmaktadır (Metin, 2012: 110).

Sosyal politika çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamalar, sosyal devlet ve sosyal koruma gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetler gibi uygulamalar sosyal koruma kapsamında değerlendirilmektedir. Sosyal koruma üç kategori altında ele alınabilir. Birincisi, toplumdaki belli bir kesime gelir düzeyinden ve işgücü piyasasındaki statüsünden bağımsız olarak verilen genel destek amaçlı yardımlardır. Buna örnek olarak, ilköğretim ders kitaplarının çocuklara herhangi bir ücret talep edilmeden dağıtılması ya da okullarda çocuklara süt verilmesi gösterilebilir. İkincisi, bireyin işteki durumuna, çalıştığı sektöre ve istihdam edildiği süre içerisinde yaptığı katkıya göre değişen sosyal sigorta uygulamalarından (işsizlik sigortası, emeklilik maaşı, vs.) faydalandırılmasıdır. Üçüncüsü, yeterli mal varlığı bulunmayan ve ortalama geliri asgari geçim düzeyinin altında olanlara ya da bakıma muhtaç özel gruplara (engelli, yaşlı, çocuk, vs.) yönelik yapılan yardımlardır (Kaya, 2014: 94).

Sosyal politikanın hedefleri; küresel piyasalarda eşit koşullarda rekabet ortamı yaratmak, ekonomik kalkınmayı sosyal insanî gelişmeler ışığında sağlamak, ulusal ve evrensel düzeyde barışı ve sosyal adaleti temin etmektir. Sosyal politika, sosyal adalet ilkesi temelinde barışı sağlamayı öngörmektedir. Sosyal politikanın sosyal adalet hedefi, herkese mutlak eşitlik sağlama (milli gelirin eşit bölüşümünü sağlamak gibi) anlayışına dayanmamaktadır. Daha ziyade, eşitsizliklerin toplum huzurunu ve sükûnetini bozacak sosyal ve ekonomik engellerin kaldırılması ya da eşitsizliklerden doğan sosyal maliyetleri minimum seviyeye indirmek amacıyla önlemler alınmasını içermektedir. Bu doğrultuda; adil bir ücret ve gelir dağılımı politikası, bölgesel eşitsizliklerin ve gelişmişlik farklarının azaltılması, adil bir vergi yükü politikası, tüm bireylere çalışma fırsatı sunan bir istihdam politikası, ekonomik imkânları elverişli olmayan güçsüz, zayıf kesimlerin muhafaza edilmesi, yaygın

ve adil bir sosyal güvenlik politikası, sosyal hizmet politikaları ile bu politikaların plânlı, programlı bir şekilde ve bütünlük içinde uygulanması önem arz etmektedir⁶.

6. SOSYAL POLİTİKA KAPSAMINDA TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELE

Ülkemizde gelir dağılımı eşitsizliği sorunlarının çözülmesi, yoksulları destekleyici nitelikte politikaların uygulanması, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi, sosyal adaletin ve barışın korunması amacıyla yönelik olarak birçok resmi kurum ve kuruluş önemli görevler üstlenmiştir. Bu kuruluşlardan biri 1986 yılında Özal tarafından kurulan ve yaygın ismiyle “Fak Fuk Fon” veya “Fakir Fukara Fonu” olarak bilinen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)’dur. Fon, daha sonra Genel Müdürlüğe dönüştürülerek, 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı bir vasıf kazanmıştır (Karakoyun, 2013: 24; Demirhan ve Kartal, 2014: 261).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Türkiye’deki sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığıyla gıda, konut, giyim, yakacak, eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik yardımlar yapmaktadır (Şener, 2010: 14). Sağlık yardımları kapsamında, yoksul ailelerin çocukları temel sağlık hizmetlerinden düzenli olarak faydalanmakta, hamile kadınlar sağlık kurumlarında düzenli sağlık kontrollerini yaptırmakta, sosyal güvencesi olmayanların ve özürlü vatandaşların çeşitli sağlık giderleri SYDGM tarafından karşılanmaktadır. Bununla beraber, ilk ve orta dereceli okullarda öğrenim gören fakir çocuklara eğitim materyalleri temin edilmekte, çocukları okuyan yoksul ailelere aynî ve nakdî destek sağlanmakta, ilköğretim ve lise öğrencilerinin yemek, ulaşım ve barınma ihtiyaçları karşılanmakta, engelli öğrencilerin okula yönelik sevgisini arttırmak ve okullarına erişimlerini kolaylaştırmak için ücretsiz taşıma hizmeti sunulmakta, ortaöğretim aşamasında olup üniversite sınavlarına hazırlanan yoksul öğrencilere sınava hazırlık çalışma kitapları satın alabilmeleri için maddi destek sağlanmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015: 81-93; Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 73).

SYDGM ayrıca, işsizliğin ve yoksulluğun belirgin olarak yaşandığı bölge ve illerde özürlü, yaşlı, kimsesiz ve hasta durumda olanlara günlük sıcak yemek dağıtım hizmeti vermekte ve toplumsal hayatın normal akışını engelleyen deprem, sel, yangın, vs. doğal afetler sebebiyle mağdur olan kesimlerin gıda, giyim, barınma, vs. temel gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik periyodik yardımlar yapmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015: 93). Müdürlük bu yardımlarla birlikte, gelir kazandırıcı ve istihdam kapasitesini arttırıcı bazı projeleri hayata geçirmeye yönelik destek programları da uygulamaktadır. “Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi, Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi, Bilişim Çırakları Projesi, Gelir Getirici Projeler, Sosyal Hizmet Projeleri, İstihdam Odaklı Beceri Geliştirme Eğitimleri, Toplum Kalkınması Çalışmaları” bu programlardan birkaçını oluşturmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015: 96-101; Gündoğan, 2008: 53; Doğan, 2008: 73).

Yoksullukla mücadelede önem taşıyan bir diğer resmi kuruluş ise Sağlık Bakanlığı’dır. Bakanlık 1992’den 2012’ye kadar yürüttüğü yeşil kart uygulamasıyla herhangi bir sosyal güvenlik sistemi kapsamında sosyal güvencesi olmayan kişilere bedava sağlık hizmeti vermiştir (Gürses, 2007: 67). Yeşil Kart⁷ uygulaması, bu anlamda yoksulların sağlık yönünden güvenceye kavuşmalarına katkı

⁶ http://sosyalpolitika.weebly.com/uploads/1/4/2/0/14207594/sosyal_politika_ders_notu_ii.pdf, s. 5, (Erişim tarihi: 07.01.2018).

⁷ 2012 yılında zorunlu Genel Sağlık Sigortası (GSS) sistemine geçilmesiyle birlikte “Yeşil Kart” uygulaması sona ermiştir. Bu tarihten itibaren yoksul vatandaşların (gelir testi sonucunda ailedeki kişi başı geliri brüt asgari

sağlaması açısından önemli bir yoksullukla mücadele programı niteliğindedir. 2012 yılından itibaren ise 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu gereğince yeşil kartlılar ile yeşil kartı olmayıp herhangi bir sosyal güvencesi olmayanlar genel sağlık sigortası kapsamına alınmıştır (Karakoyun, 2013: 24; İncedal, 2013: 92; Özakçaoğlu, 2009).

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) de yoksullukla mücadele açısından kayda değer katkılar sağlamaktadır. Müdürlük; annesi ya da babası olmayan çocuklar, ââmâ ve sakatlar ile gelir ve sosyal güvenceden yoksun vatandaşlara muhtaçlıkları dolayısıyla aylık bağlamakta, imaret açıp faydalandırmakta, aşevi hizmeti sunmakta ve çeşitli sosyal yardımlar yapmaktadır. VGM ayrıca, ailelerinin ekonomik imkânları kısıtlı olan ilk ve ortaöğretim öğrencilerine burslar vermektedir (Doğan, 2014: 49; Boybek, 2009: 50; Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 73).

Yoksullukla mücadele açısından ülkemizdeki önemli uygulamalardan bir diğeri, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından yaşlı ve özürlü vatandaşlarımıza yapılan nakdî yardımlardır. SGK, 2022 sayılı kanuna istinaden 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile muhtaç durumdaki özörlönlere aylık bağlamaktadır (Kılıç ve Çetinkaya, 2012: 97).

Yoksul bireylerin kendi yaşam ortamlarında korumaya alınması bağlamında gerçekleştirilmesi öngörölen hizmetler 2828 sayılı kanuna istinaden Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından yerine getirilmektedir. Bu yasa kapsamında SHÇEK, başında ebeveyni ya da herhangi bir akrabası olmaması nedeniyle muhtaç duruma düşen çocuklar ile haklarında korunma kararı aldirılmış, ancak imkânsızlıklardan ötürü yuvalara veya yurtlara yerleştirilemeyip sırada bekletilen çocuklara; doğâl afetlerden zarar gören aileler veya kimsesi olmayan, savunmasız, korunmaya muhtaç kişilere; olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza geçirerek belli bir süre kendisinin ve aile üyelerinin temel gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde gelir elde etme imkânı bulunmayanlar ile hayati öneme sahip ciddi bir sağlık operasyonu geçiren kişilere; üniversite gibi bir yükseköğretim kurumunda okuyan ancak öğrenimini maddi zorluklar nedeniyle yarıda bırakmak durumunda kalan öğrencilere yardımlar yaparak destek olmaktadır (Şener, 2010: 16).

Ülkemizde yoksullukla mücadelede sosyal politika kapsamında değeriendirilebilecek başka uygulamalardan da söz edilebilir. Türkiye’de zorunlu olan işsizlik sigortası bunlardan birisidir (İnan, 2013: 12). İşsizlik sigortası, çalışma fırsatına sahip olmayan işsiz kesimin sıkıntılarını hafifletip ihtiyaçlarını gidermek amacıyla uygulamaya konulmuş etkin bir sosyal politika aracıdır. Dünyanın pek çok ülkesinde hayata geçirilen bu sigorta, Türkiye’de işsizlerin bir iş buluncaya kadar geçen süre içinde iş edinmeleri için yeterli düzeyde eğitim almalarını sağlayacak maliyetleri karşılayabilmesinin yanı sıra, iş bulma konusunda da onlara yardımcı olma bağlamında önemli bir işleve sahiptir (Özakçaoğlu, 2009). Bu güvenlik politikasının bir özelliğı de, verimliliğı arttırarak büyümenin gerçekleşmesinde rol oynaması ve satın alma gücünde koruyucu etki yaparak talebin mevcut düzeyde tutulabilmesinde etkili olmasıdır. Ülke ekonomisine sağladığı katkılar ve yarattığı bu olumlu etkiler nedeniyle işsizlik sigortasının kapsamını genişletmenin faydalı olacağı söylenebilir (Özakçaoğlu, 2009).

Türkiye’de uygulama alanı bulan bir başka yoksullukla mücadele aracı ise, bireyleri girişimciliğı özendirmek amacıyla 2001 krizinden sonra yaşama geçirilen mikro kredi projeleridir. Türkiye’de bireyler kırdâ veya kentte, kendi işlerini kurmak ve girişimcilik potansiyellerini açığı çıkarmak

ücretin üçte birinden az olan vatandaşların) GSS primi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aracılığıyla karşılanmaktadır. Söz konusu GSS Prim Desteğı fiili olarak Yeşil kart uygulamasının yerine geçmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015: 91).

istediklerinde bu projeler kapsamında destek alabilmektedirler. Zaten mikro kredi projeleri de bu amaç doğrultusunda uygulanmaktadır. Mikro kredi projeleri yoluyla, bireylerin ekonomide ortaya çıkabilecek muhtemel şoklara ve resesyon dönemlerine hazırlıklı olmaları ve böyle durumlarda devletin çözüm odaklı politikalarına güvenmek ya da çareyi bu politikalarda aramak yerine, kişisel beceri ve kapasitelerini devreye sokmaları hedeflenmektedir (Gürses, 2007: 68).

Günümüzde Halk Bankası, Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası gibi finansal kuruluşlar küçük ölçekli işletmelere, tarım işçilerine devlet destekli ucuz kredi temin etmektedirler. Halk Bankası son dönemlerde kadın girişimcilere yönelik özel kredi dağıtım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Ayrıca Garanti ve İş Bankaları ile Türkiye Sınai Kalkınma Bankası gibi ticari nitelikli bazı özel bankalar da mikro işletmeler için özel kredi hizmetleri vermektedirler (Ozan Dündar, 2007: 24; Ateş ve Ögütoğulları, 2012: 43).

Türkiye’deki ilk mikro kredi uygulaması; İstanbul ve Kocaeli’ndeki kadınlara kredi vermek amacıyla, 2002 yılında Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından kurulan “Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi”dir. 2003 yılında ise Diyarbakır Valiliği, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı ve Grameen Bank’ın işbirliğiyle Diyarbakır’da yeni bir mikro kredi projesi başlatılmıştır. Türkiye Kalkınma Vakfı da, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bu projeler kapsamında faaliyet göstermekte ve iş kurmak isteyen ancak yeterli sermayesi olmayan bireylere aynı kredi desteği sağlamaktadır (DPT, 2007: 31-32; Doğan, 2008: 44). Bunlara ilâveten, 2005 yılında kabul edilen yasayla İl Özel İdareleri de ülkemizde mikro kredi hizmeti vermekle görevlendirilmişlerdir (Ateş ve Ögütoğulları, 2012: 43).

Mikro kredi uygulaması Türkiye’deki açlık ve yoksulluk sorununu çözme açısından etkili bir yoksullukla mücadele politikasıdır. Bu doğrultuda çeşitli kuruluşlarca gerçekleştirilen tüm uygulama ve projelerin amacı ülkedeki yoksulluğu azaltmak ve gelir dağılımında adaleti sağlamaktır (Ateş ve Ögütoğulları, 2012: 43; Yıldırım vd., 2011: 14).

Günümüzde yoksullukla mücadele kapsamında, vakıfların uyguladığı mikro kredi projeleri, STK’ların çeşitli girişim ve faaliyetleri ve yerel yönetimlerin yoksullara beslenme, barınma, giyecek, yakacak yardımı hizmetleri son dönemlerde giderek yaygınlaşmakta ve bu çalışmalar resmi çevrelerce desteklenmektedir. Burada ortaya çıkan sorun, yoksulluğun azaltılmasında devletin rolünün ve işlevinin göz ardı edilmesidir. Oysa devlet, bahsedilen bu katılımcıları organize etme ve yönlendirme görevini üstlenen temel aktör olmalıdır. Çünkü yoksullukla mücadele, devletin diğer kurum ve kuruluşlarla birlikte aktif katılımı ve politik kararlılığı ile sürdürülmesi gereken ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve teknik boyutları olan çok yönlü bir süreçtir (Gürses, 2007: 70-71; Güneş, 2012: 178).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoksulluk genel biçimde; kişilerin sosyal refah düzeyinin, mutlak veya göreceli olarak toplumun hayat standardının gerisinde kalması durumu olarak tanımlanmaktadır. Kavram, gıda, giyinme, barınma gibi günlük ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan temel ihtiyaç maddelerine erişememenin yanında; sosyal hayata katılamama, yaşamdan hoşnut olmama, kişisel becerilerden yoksun olma, eğitim ve istihdam olanaklarından yararlanamama gibi çok yönlü sorunları içermektedir. Dünya Bankası parasal geliri baz alarak yoksulluğu; aç olmak, barınamamak, tedavi olamamak, eğitim alamamak, geçinecek bir işi olmamak ve geleceğe umutlu bakmamak şeklinde tanımlamaktadır. UNDP ise kavramın boyutlarını daha da genişleterek sorunu; ömür boyu sağlık, değişim ve gelişime açık bir yaşam, ortalama bir hayat standardı, kendine güven, özgürlük, saygınlık gibi insanî fırsatlardan mahrum olma şeklinde çok boyutlu olarak incelemektedir.

Yoksulluğun nedenleri ülkelerin demografik, sosyal, ekonomik ve siyasi yapılarına göre farklı olabilmektedir. En temel nedenlerin başında üretim yetersizliği ve işsizlik gelmektedir. Elverişsiz doğa koşulları, artan göçler ve nüfus artış hızının yüksek olması, siyasi istikrarsızlıklar, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, hatalı uygulanan hükümet politikaları, krizler, eğitim politikalarının yetersizliği gibi faktörler de yoksulluğu arttıran diğer nedenler arasında yer almaktadır.

Ortaya çıkış şekli ve etkileri hakkında sık sık yoğun tartışmaların yaşandığı bir olgu olarak gündemin merkezine oturan ve dünyanın çeşitli bölgelerinde, özellikle de gelişmekte olan birçok ülkede ciddi bir sorun hâline gelen yoksulluk derin ve şiddetli boyutlarda yaşanmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalar, gıda yoksulluğundan ötürü her yıl milyonlarca kişinin açlığa maruz kaldığını ve yetersiz beslenme nedeniyle hayatlarını kaybettiklerini ortaya koymaktadır. UNICEF'in yapmış olduğu bir araştırma, gelişmemiş ülkelere doğan çocukların yarısına yakın bir kısmının 5 yaşına ulaşmadan yaşama veda ettiğini, insanların sağlıklı içme suyu bulmada bir hayli zorlandığını, dünya nüfusunun üçte birinden fazlasının en temel ilâçlara erişmesinin bile mümkün olmadığını belirtmektedir.

Yoksulluk, ülkemizde de yıllardır süregelen ve etkili çözümler üretilmemesi neticesinde önüne bir türlü geçilemeyen temel ekonomik bir sorun olmaya devam etmektedir. İşsizlik, düşük nitelikli işgücü sayısının fazla oluşu, tutarsız ve hatalı uygulanan ekonomik ve sosyal politikalar, ekonomik krizler, kayıt dışı ekonomi, sosyal güvencesizlik, vs. unsurlar Türkiye'de yoksulluğun artmasında belirgin bir rol oynamaktadır. Ayrıca, küreselleşme sürecinin yarattığı kentleşme olgusu ve buna bağlı olarak artan gelir dağılımı adaletsizliği yoksulluğu daha da tetiklemektedir.

Kırsal bölgelere nispeten kentsel alanlardaki gelir eşitsizliği daha yüksek boyutlardadır. Tarımda makineleşmeye dayalı üretimin ağırlıklı olması, neo-liberal politikalar kapsamında tarımsal teşviklerin kısılması tarımsal işsizliği arttırmakta, bu da yoğun bir iç göç dalgasının yaşanmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda kentlerdeki nüfus artmakta ve iş olanakları azalmaktadır. Sanayi sektörünün formel istihdam imkânı yaratma yönünden yetersiz kalması ve işverenlerin nitelikli işgücüne olan talebi, vasıfsız işgücünün işsiz kalmasına ya da düşük ücretli ve sigortasız işlerde çalışmak zorunda kalmasına sebebiyet vermektedir. Yine son yıllarda büyük artış gösteren mülteci göçleri ve ülkemizdeki yabancı kaçak işçi sayısının artması kentlerdeki nüfus artışını daha da beslemekte olup, çocuk ve kadın işçiliğinin artmasına ve kayıt dışılığın gelişmesine neden olarak kentlerde gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun giderek derinleşmesine yol açmıştır. Yabancı göçmenler, kapitalist işverenler tarafından enformel konumdaki çeşitli işlerde çok kötü şartlarda çalıştırılarak emekleri sömürülmektedir. Ülkemizde sermaye ve sermayedarlar lehine yoğun göçmen emeği sömürüsüne dayalı bir işleyişin hüküm sürdüğünü söylemek yerinde olacaktır.

Küreselleşme süreciyle birlikte artan yoksullukla mücadele edebilmek için çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Bunlardan biri, ekonomik büyümeye dayalı olan dolaylı mücadele stratejisidir. Ancak, Türkiye'de gelir bölüşümünü düzeltici politikaların yeteri kadar uygulanmaması ve dolayısıyla sağlanan büyümenin gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltıcı yönde etkide bulunmaması nedeniyle bu stratejinin başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Yoksullukla dolaylı mücadelede etkin bir çözüm elde edilebilmesi için, toplumdaki servet ve gelir dağılımını da göz önünde bulundurmak yararlı olacaktır. Son yıllarda ülkemizde daha çok somut program ve politikalar olarak bilinen doğrudan mücadele stratejisi kapsamındaki uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda vatandaşların yaşam koşulları iyileştirilmeye çalışılmakta, sosyal ve ekonomik yönden güvence altına alınmaları sağlanmaktadır.

Yoksullukla mücadelede başarıya ulaşmanın en etkili yolu, işsizlik oranının düşürülmesidir. Bu amaçla, toplumda yaşayan tüm bireyler için istihdamı arttırıcı politikaların geliştirilmesi önem arz

etmektedir. Öncelikle işgücüne olan talep ve buna bağlı olarak üretimin arttırılması gereklidir. Ayrıca, kadınların da işgücüne katılım oranının arttırılarak işgücü piyasasında aktif rol almaları sağlanmalıdır. Tarımsal istihdamı canlandırmak için teşvikler arttırılmalı ve kırsal kesimde yaşayan nüfusun üretkenliğini ve tarımsal verimi arttıracak projelere ağırlık verilmelidir.

İşsizliğin azaltılmasında makroekonomik politikaların uygulanmasının yanı sıra; istihdam odaklı teşvikler verilmeli, aktif işgücü piyasası politikalarının etkinliği arttırılmalı, bireylerin istihdam edilmelerine yönelik, işgücünün eğitim düzeyini yükseltici ve mesleki becerilerini geliştirici programlar konulmalıdır. Ayrıca işgücüne katılım oranının arttırılması için, istihdam yaratmanın ötesinde kadın ve erkeklere işgücü piyasasındaki imkânlardan yararlanma konusunda fırsat eşitliği sağlayıcı, çalışma ve aile yaşantısını uzlaştıracı, eşitlikçi yasal düzenlemeler ve bakım hizmetlerini sağlayıcı kurumsal reformlar acilen başlatılmalıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 117). İstihdam politikaları oluşturulurken ücretler ve gelirler politikası göz ardı edilmemeli, asgari ücretin insan onuruna yaraşır ve kişinin içinde bulunduğu toplumda ailesiyle beraber rahatça bir hayat sürmesine imkân verecek bir seviyeye yükseltilmesi sağlanmalıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 56).

İşgücü piyasasında esnek istihdam türleri olarak bilinen kısmî süreli, ev eksenli, tele ve çağrı üzerine çalışma, geçici işçilik, vs. çalışma biçimlerinin azaltılması zorunludur. Diğer yandan, çalışan yoksul kesimlerin harcanabilir gelirlerini arttırma odaklı bir mekanizma kurulmalıdır. Bu bağlamda, çalışan yoksullar yararına asgari ücret ve özellikle ücret gelirinin vergilendirilmesi, sosyal güvenlik kesintileri gibi kamusal politikalarda etkin düzenlemeler yapılmalıdır. Sosyal güvenlik sistemi geliştirilerek hem kişi ve risk, hem de sağlanan koruma düzeyi bakımından sistemin kapsamı arttırılmalı, sosyal koruma açığı giderilmelidir. Bunlarla beraber, Türkiye'deki ekonomik yapı ve işgücü piyasası koşulları ile uyumlu olmayan çok çocuklu aile yapısının birey hak ve özgürlükleri temelinde ekonomik, sosyal, sağlık ve eğitim politikaları aracılığıyla dönüştürülmesi hedeflenmelidir (Kapar, 2010: 62).

Kayıt dışı ekonomik faaliyetleri izlemek, kayıt altına almak ve bu konuda gerekli altyapının oluşturulması için Sosyal Güvenlik Kuruluşları mevcut koşullar çerçevesinde yeniden yapılandırılmalı ve bu kuruluşların işçiler ve işverenler açısından işlerlik kazandırılması sağlanmalıdır. Bu konuda işçiler, işverenler ve hükümet yetkililerinin görüşlerinin dinlenmesi çözüm üretme sürecinde toplumsal uzlaşmayı kolaylaştıracaktır (DPT, 2001b: 54-55). Kayıt dışı istihdamla mücadelede başarıya ulaşılması; denetim ve cezai düzenlemelerin yanında, işletmelerin kayıt dışına yönelme nedenlerinin iyi irdelenerek gerekli önlemlerin alınmasıyla mümkün olacaktır. Denetim ve cezai yaptırımlar, ücret dışı maliyetlerin azaltılması ve kayıtlı sektörde çalışmanın özendirilmesiyle bütüncül surette eşzamanlı olarak yürütüldüğü takdirde başarı elde edilebilecektir. Bununla beraber, tarım sektöründeki kayıt dışılık sorununun detaylıca ele alınması, Tarım İş Kanunu'nun çıkarılması ve sosyal güvenlik yasalarının bu bağlamda yeniden gözden geçirilmesi ve kadınların işgücüne katılımlarını arttırmaya ve piyasada kayıtlı çalışmalarını teşvik etmeye yönelik çeşitli özendirici önlemlerin alınması gerekmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 117-118).

Gelir dağılımı dengesizliklerini önlemeye yönelik politikalar uygulanmalı, ülkede yaşayan tüm vatandaşların milli gelirden eşit bir pay alması sağlanmalıdır. Bunun için nüfus artış hızının mutlaka düşürülmesi ve kayıt dışı istihdamın önlenmesi gerekmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliğinin azaltılmasında, istihdam edilen işgücünün küresel plânda geçerli bilgi, beceri ve nitelik ile donatılması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, işgücünün niteliğinin arttırılması amacıyla örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitim yaygınlaştırılmalı, eğitim ile işgücü piyasası ilişkileri geliştirilmeli, eğitim ve istihdam kurumları küresel koşullara göre yeniden yapılandırılmalı,

uygulanmalı mesleki teknik eğitimde sosyal tarafların daha fazla katılım sağlamaları ve sorumluluk almaları teşvik edilmelidir (DPT, 2001a: 58-64).

Yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve hükümetler; gerek kendi kulvarlarında, gerekse bir araya gelip ortak projeler gerçekleştirmek suretiyle yoksullukla mücadele konusunda üzerlerine düşen görevleri eksiksiz yerine getirmeli ve etkin stratejiler geliştirmeye çalışmalıdırlar. Sivil toplum kuruluşları, yoksul bireylerin günlük temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlama ve onların sosyal ve ekonomik kabiliyetlerini geliştirmeye yönelik çalışmalarını ivedilikle sürdürmelidir. Devlet, yoksullukla mücadelede görev alacak kurum ve kuruluşları belirleme yetkisine sahip olmalı ve uygulanan politikaların işleyişini sıkı biçimde denetlemelidir.

Türkiye’de yoksullukla mücadelede başarıya ulaşmak amacıyla, geçerli standart önlemler yerine, her bölgenin yoksulluk profilini ve tüm kesimlerin ihtiyaçlarını ve yoksulluk nedenlerini dikkate alan önlemler geliştirebilen esnek bir yoksullukla mücadele stratejisi tasarlanmalıdır. Böyle bir esnek yapı içinde, yoksul bölge ve grupların gereksinimleri doğrultusunda ölçülü ve dengeli yardımlar dağıtılması sağlanabilecektir. Dolayısıyla hangi bölge ve kesimlerde gıda, giyim, yakacak, eğitim ve sağlık hizmetlerinden oluşan aynî ve/veya nakdî yardımlara, hangilerinde mikro kredi türü programlara ağırlık verileceği sistemli olarak rahatça belirlenebilecektir (Önder ve Şenses, 2006: 23; Karakoyun, 2013: 26).

Türkiye’deki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından ekonomik yönden muhtaç kişilere geçici, sürekli veya nesnel içerikli olarak yapılan sosyal yardımlar, kişilerin kendi kapasitelerini ve gelirlerini arttırma amacına dönük olan bir yaklaşımla sunulmalıdır. Yoksullara yönelik sosyal yardım hizmetleri belirli kural ve ölçülerden yoksun, dağınık ve eşgüdümlü olmayan bir görünüm sergilememelidir (Atalay vd., 1995: 224-226).

Sosyal yardım alanındaki gerçek ihtiyaç sahipleri tespit edilerek, bu kişilere en uygun hizmetlerin ulaştırılması sağlanmalıdır. Bu süre zarfında kaynak israfının önlenerek savurganlığa yol açmamak için, sosyal yardımlardan sorumlu bütün kuruluşlarda Sosyal Hizmet Eğitimi almış olan uzmanların istihdam edilmesi teşvik ve temin edilmelidir. Sosyal yardım hizmetlerinden yararlanmak amacı ile başvuran veya çeşitli kurumlar tarafından sosyal yardım hizmetleri kapsamına alınmış olan kişiler İş ve İşçi Bulma Kurumu ile M.E.B. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü gibi kurumlara yönlendirilerek vasıf kazanıp üretken hâle gelmeleri için, meslek edindirme programlarından yararlandırılmalı ve böylece kişilerin marjinal işlerde çalışmak yerine nitelikli insan gücü olarak kendilerini yetiştirmeleri sağlanmalıdır (Atalay vd., 1995: 224-226).

Kırdan kente göç edenler ve kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürlüler gibi yoksulluk riski taşıyan dezavantajlı gruplara yönelik eğitim, sağlık ve kültür hizmetleri arttırılmalıdır. Ülkemizde özellikle yaşlı nüfusun artması ve aile yapılarının değişim süreci geçirmesi gibi etkenler, yaşlı kesimler için hizmete sunulacak yardımların önemini arttırmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2006: 43). Bunlara ek olarak; kentsel alanlarda barınma sorununun giderilmesi için ucuz kredi ve uygun ödeme koşullarıyla bireylere ev sahibi olma imkânı tanınması ya da konutların belediyelerce satın alınıp kiralık sosyal konut hâline getirilerek yoksul bireylere/ailelere sağlanması gerekmektedir. Çocuk işçilik, uluslararası kurum ve kuruluşlarca belirlenen bir yaşa çekilmeli ve sıkı şekilde denetlenmelidir. Kadın yoksulluğunun giderilmesi yönünde, dul kalmış, boşanmış kadınlara nakit yardım desteği yapılmalı, belediyelerce şiddete maruz kalan ya da terk edilen kadınlar için kadın sığınma evleri açılmalı, kayıt dışı olarak kısmî zamanlı ya da ev eksenli çalışan kadınlar (örneğin evlere temizliğe giden ya da evlerde parça başı iş yapan kadınlar), sosyal güvenlik kapsamına alınmalıdır. Deprem, yangın, sel gibi olağanüstü afetlerde muhtaç duruma düşen ailelere ya da

yaralanan hasta düşen bireylerin yakınlarına ekonomik ve sosyal destek sağlanmalıdır. Eğitim fırsatlarından yoksulların yararlandırılmasını sağlama yönünde yoksulluğu önleyici programlar hayata geçirilmelidir (Kaya, 2014: 95).

Yoksulluk sorununun kronik bir görünüm almaması için, yoksullukla mücadelede sosyal yardım çalışmalarının yanı sıra, sosyal hizmetlerinde yoğun ölçüde faaliyete geçirilmesi önem taşımaktadır. Ancak bu politikalar, yoksul bireylerin kriz ve olağanüstü durumlara karşı korunmasını ve yaşam standartlarının geliştirilmesini ilke edinen bir yaklaşımla uygulanmalıdır. Özellikle sosyal hizmetler, yardım için müracaat eden kişilere hazır reçeteler sunma anlayışından uzak olmalı, bundan ziyade o kişilerin süreç içerisinde katılımcı konumunda aktif rol almalarını isteyen ve hedef kitlenin sorunlara çözüm üretme ve stratejiler belirleme kabiliyetini arttırmayı öngören bir mantık ve çabayı içermelidir (Güneş, 2012: 174-175; Yaşar ve Açıkgöz, 2011: 427).

Türkiye’de sosyal yardımların gerçekleştirilmesi sürecinde karşılaşılan sorunlar arasında, sistemsel bütünlüğün olmaması ve işlemlerin ortak veri tabanı üzerinden yürütülmemesi; kurumsal düzeydeki kapasite yetersizlikleri; kurumların birbiriyle koordineli ve işbirliği içinde çalışmaması; yardım dağıtmakla yükümlü kurumlar arasında norm ve standart birliğinin sağlanamaması; kurumların görev alanlarının çakışması gibi nedenler yer almaktadır. Bu nedenlerden dolayı, kamu kaynaklarının sosyal yardım alanında etkin kullanılmadığı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Sosyal yardımların dengesiz biçimde dağıtılmasını önlemek amacıyla, sosyal yardım alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarla mutlaka koordinasyon sağlanmalıdır. Düzenlenecek çerçeve bir sosyal yardım yasası ile bu sorunların üstesinden gelinmesi mümkün olabilecektir (Çoğurcu, 2010: 23; Güneş, 2012: 175).

Türkiye’nin insanî gelişmişlik sıralamasında dünyanın pek çok ülkesinin epeyce gerisinde oluşu, artan gelir eşitsizliğinin toplumun bir kesimini yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya mahkum etmesi ve birçok alanda hak ihlallerinin yaşanması, ülkede gerekli siyasi iradenin yokluğuna dayandırılabilir. Bu bakımdan sivil toplum kuruluşlarına büyük iş düşmektedir. STK’lar devlete yükümlülüklerini hatırlatıcı bir fonksiyon icra etmeli, sosyal harcamalara yönelik taleplerini dile getirmeli ve bu taleplerin dikkate alınıp alınmadığını izlemek için örgütlü çabalar göstermelidirler. Yoksulluk sorununun çözümü, fedakâr bireylerin proje ve çalışmalarına bel bağlamak suretiyle değil; devlet politikaları kapsamında süreklilik teşkil eden bir doğrultuda sürdürülmeye çalışılmalıdır (Buğra, 2006: 1-2). Ayrıca hem devlet hem de sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan yardımlar sadaka niteliği taşınamamalıdır. Sosyal hizmet kapsamındaki yardımlar, özellikle devlet mekanizması yoluyla gerçekleştirildiğinde yurttaşlar arasında siyasi meta unsuruna dönüştürülmemeli, yoksul kesimler arasında her türden kayırmacılığa dayalı uygulamaların ısrar ve katıyetle önüne geçilmelidir (Güneş, 2012: 176; Tireli, 2010: 87).

İşsizliğin kronikleştiği, çalışan yoksulların sayısının arttığı Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede sosyal yardımlar, sosyal politikanın önemli bir bileşeni ve kalıcı bir parçası olarak görülmelidir. Dolayısıyla, bu yardımların hayırseverlik anlayışıyla değil, toplumdaki tüm ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerini adil ölçü ve standartlarda karşılamayı öngören bir yaklaşımla biçimlendirilmesi ve uygulanması önem arz etmektedir (“Türkiye’de Sosyal Politika: İlkeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, 2014: 10-11).

Sosyal yardım için ayrılan kamu gelirlerinin, yoksulluğu azaltma amacına uygun, verimli alanlarda kullanılması sağlanmalıdır. Mükerrer yardımların önüne geçmek ve hak etmeyenlerin yardımlardan faydalanmalarını engellemek için vakıflar hem birbirleriyle hem de belediyeler ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile irtibat hâlinde olmalı ve bu kuruluşlar yoksullukla mücadelede işbirliğiyle

hareket etmelidirler (Yıldırım, 2010: 14-15). Geliştirilen projeler bir başlangıç olarak kabul edilmeli ve daha etkin hizmetler sunmak için gayret gösterilmelidir. Sivil toplum kuruluşları ve diğer ülkelerdeki benzer kurumlarla ilişkiler geliştirilerek bilgi ve deneyim paylaşımı içinde olunmalı ve yoksulların durumlarını iyileştirme konusunda çok yönlü tedbirler alınmalıdır (Yıldırım, 2010: 14-15).

KAYNAKÇA

Acar, Mustafa (2014), "Dünyada ve Türkiye’de Açlık Sorunu", **İnsanî ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)**, <http://www.ihhakademi.com/dunyada-ve-turkiyede-aclik-sorunu/> (Erişim tarihi: 11.01.2018).

Adaman, Fikret; Keyder, Çağlar (2006), **Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, Avrupa Komisyonu ve Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na Sunulan Rapor**, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (Erişim tarihi: 08.01.2018).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2015), **2014 Yılı Faaliyet Raporu**, http://sgb.aile.gov.tr/data/5434f307369dc31d48e42dc5/2014_idare_faaliyet_raporu.pdf (Erişim tarihi: 07.10.2015).

Akçiçek, Arda (2015), **2014 İnsanî Gelişme Endeksi ve Türkiye’nin İnsanî Gelişme Performansı**, SDE Raporu, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara.

Aktan, Coşkun Can (2002), "Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri", **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, s: 1-13, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncu-bol/yoksulluk-nedenleri.pdf> (Erişim tarihi: 10.01.2018).

Aktan, Coşkun Can; Vural, İstiklal Yaşar (2002), "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Ed. Coşkun Can Aktan, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, s: 1-32, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf> (Erişim tarihi: 10.01.2018).

Altan Ömer Zühtü (2006), Sosyal Politika Dersleri, Eskişehir’den aktaran Banu Metin (2012), Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele, Ed. Abdurrahman İlhan Oral ve Yener Şişman, **Sosyal Politika** içinde (s: 109-110), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir.

Arpacıoğlu, Özge; Yıldırım, Metin (2011), "Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C: 4, S: 2, s: 60-76.

Atalay Tuna vd. (1995), "Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler" Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Ankara’dan aktaran Devlet Plânlama Teşkilâtı (DPT), (2001a), **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No: DPT: 2599-ÖİK: 610, Ankara, s: 89-90.

Ateş, Gürkan; Ögütoğulları, Eren (2012), "Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 14, S: 2, s: 33-54.

Aydın, Murat; Türgay, Timur (2011), "Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C: 16, S: 1, s: 249-274.

Aykaç Mustafa vd. (2013), Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2935, Eskişehir'den aktaran Sevgi Işık Erol, (2014), "Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün Yoksullara Yönelik Sosyal Politikaları: Van Örneği", **Journal of Life Economics**, Cilt: 1, Sayı: 2, s: 152.

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, (2009), **Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu**, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, http://www.kentges.gov.tr/_dosyalar/sura_raporlari/kitap7.pdf (Erişim tarihi: 01.05.2015).

Bayraktutan, Yusuf; Akatay, Merve (2012), "Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 2, S: 24, s: 1-34.

Biçerli Kemal (2003), Çalışma Ekonomisi, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul'dan aktaran Aziz Yıldırım, (2010), "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü", **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 1, s: 11.

Boratav Korkut (2004), Yeni Dünya Düzeni Nereye?, İmge Kitabevi, Ankara'dan aktaran Murat Aydın ve Timur Türgan, (2011), "Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 1, s: 252.

Boybek Semiha (2009), "Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği", Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Buğra, Ayşe (10 Aralık 2006), "Yoksullukla Mücadele Hayırseverlik Değil", **Radikal Gazetesi**, 1-2, <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/radikal2-2006.12.10.pdf> (Erişim tarihi: 08.01.2018).

Buğra Ayşe (2008), Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika, İletişim Yayınları, İstanbul ve Buğra, Ayşe; Keyder, Çağlar, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007'den aktaran İbrahim Kaya (2014), Yoksulluk, Ed. Yener Şişman, **Sosyal Sorunlar** içinde (s: 82), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir.

Coşkun, Selim; Tireli, Münir, (2008), Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye, Nobel, Ankara'dan aktaran Ali Yıldırım, Cem Doğan, Abdullah Topcuoğlu, (2011), "Türkiye'de 1980-2010 Yılları Arasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Analiz", **7. Ekonomik Yaklaşım Kongresi**, 22-23 Aralık 2011, Gazi Üniversitesi, Ankara, s: 4.

Çalışkan, Şadan (2010), "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, C: 59, S: 2, s: 89-132.

Çoğurcu, Cemalettin (2010), "Stratejik Plânlama, Stratejik Yönetim ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünde Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Gerçekleştirilen Projeler", **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, Yıl: 1, C: 1, S: 2, s: 7-32.

Demirdöğen A., Ören M.N., Alemdar T., (2010), "Türkiye'de Tarım Politikaları Kapsamında Sağlanan Destekler ve Kırsal Yoksulluk", **10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi**, Konya, Cilt 1, 5-7 Eylül 2012, s: 85-94, Ed. Cennet Oğuz vd., http://www.tarekoder.org/wp-content/uploads/2011/12/konya_cilt_1.pdf (Erişim tarihi: 11.01.2018).

Demirhan, Yılmaz; Kartal, Nazım (2014), "1980 Sonrası Yoksullukla Mücadelenin Başlıca Aracı Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun Kuruluş ve Varlık Nedenlerine İlişkin Bazı Tespitler", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S: 42, s: 257-268.

Devlet Plânlama Teşkilâtı (DPT), (2001a), **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No: DPT: 2599-ÖİK: 610, Ankara.

Devlet Plânlama Teşkilâtı (DPT), (2001b), **Kayıt Dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No: DPT: 2603-ÖİK: 614, Ankara.

Devlet Plânlama Teşkilâtı (DPT), (2007), **Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Yayın No: DPT: 2742-ÖİK: 691, Ankara.

Doğan Eda (2014), “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi”, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2880, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

Doğan Elif (2008), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk Siyaseti: Türkiye Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Dumanlı, Recep (1995), “Yoksulluk Kavramı, Ölçülmesi ve Gelir Dağılımı İlişkileri”, Yeni Türkiye, S: 6’dan aktaran Naci Gündoğan, (2008), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, **Ankara Sanayi Odası Dergisi**, Ocak-Şubat 2008, s: 43.

Durgun, Özlem; Çak, Demet (2010), “Yoksul Kent Nüfusunun İstihdam Yapısı ve Geçinme Biçimleri: İstanbul Örneği”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: 2, S: 20, s: 32-55.

Elhakan Kadir (2015), “Düşük Gelirli Ülkelerde Yoksulluk Yanlısı Gelişmeler”, Lisans Bitirme Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, <http://www.akademik.adu.edu.tr/bolum/ziraat/tarimekonomisi/webfolders/files/kadir.pdf> (Erişim tarihi: 11.01.2018).

Erdoğan, Güzin (2002), “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, Ed. Coşkun Can Aktan, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, s: 1-74, <http://canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/erdogan.pdf> (Erişim tarihi: 10.01.2018).

Erdoğan, Mehmet (2007), Zekât Nisabının Amacı Dikkate Alınarak Günümüz Hayat Standartlarına Göre Yeniden Belirlenmesi, Ed. Y. V. Yavuz, Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri), 02-03 Ekim 2004, Hotel Montania, Mudanya-Bursa’dan aktaran İzzet Sargın, (2014), “Yoksulluk ve Zenginlik Kavramlarına Zekât Bağlamında Farklı Bir Bakış”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı:1, s: 161-162.

Erdoğan, Seyhan; Kutlu, Denizcan (2014), “Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, C: 2, S: 41, s: 63-114.

Erdugan Fatma Erbil (2010), Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği, Özürlüler Uzmanlığı Tezi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara’dan aktaran Seda Topgül, (2013), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, s: 280-281.

Es, Muharrem; Güloğlu, Tuncay (2004), “Bilgi Toplumu Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 6, S: 1, s: 79-93.

Fırat, Emine; Aydın, Aytaç (2015), "İnsanî Kalkınma Endeksine Göre Türkiye'nin Eğitim Endeks Göstergelerinin OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması", **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 15, S: 29, s: 62-87.

Fortuijn, Joos Droogleever; Ostendorf, Wim (2004), "Gender and Urban Poverty: Single Mothers in Amsterdam", **Geo Journal**, Vol: 61, No: 3, p: 239-246.

Gafar, John (1998), "Growth, Inequality and Povety in Selected Caribbean and Latin American Countries with Emphasis on Guyana", **Journal of Latin American Studies**, Vol: 30, No: 3, p: 591-617.

Genç Öner (2010), Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak'tan aktaran Sümer İncedal (2013), "Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları", Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, s: 117.

Gündoğan, Naci (2008), "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, **Ankara Sanayi Odası Dergisi**, Ocak-Şubat 2008, s: 42-56.

Gündüz, A.Yılmaz (2006), "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C:5, S: 15, s: 34-55.

Güneş, Mehmet (2012), "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği", **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S: 24, s: 149-184.

Gürsel S., Levent H., Selim R., Sarıca Ö., (2000), **Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul.

Gürses, Didem (2007), "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 17, S: 1, s: 59-74.

Hünler, Arın (2005), "Yoksullukla Mücadele-Yoksulluk Yönetimi Ayrımında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu", Türk İdaresinin Güncel Sorunları Seminer Çalışması, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, Ankara, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/Seminer/2004-2005/yoksulluklamucadele-arinhunler.pdf> (Erişim tarihi: 07.01.2018).

Işık Erol, Sevgi (2014), "Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün Yoksullara Yönelik Sosyal Politikaları: Van Örneği", **Journal of Life Economics**, C: 1, S: 2, s: 149-170.

İnan, Feride (2013), **Sivil G20 Türkiye Raporu**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), http://www.tepav.org.tr/upload/files/1380035792-5.Sivil_G20_Turkiye_Raporu.pdf (Erişim tarihi: 07.01.2018).

İncedal Sümer (2013), "Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları", Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kalkınma Bakanlığı, (2006), **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)**, Sayı: 26215, 1 Temmuz 2006, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf> (Erişim tarihi: 08.01.2018).

- Kalkınma Bakanlığı, (2014), **İstihdam ve Çalışma Hayatı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/235/%C4%B0stihdam%20ve%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Hayat%C4%B1%20%C3%96%C4%B0K%20Raporu.pdf> (Erişim tarihi: 08.01.2018)
- Kapar, Recep (2010), “Türkiye’de Çalışan Yoksullar”, **Ankara Sanayi Odası Dergisi**, Kasım-Aralık 2010, s: 52-63.
- Karakaş, Mehmet (2010), “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 12, S: 2, s: 1-16.
- Karakoyun, İlhan (2013), “Sosyal Yardımlar ve Yoksulluk”, **Karacadağ Bölgesel Kalkınma Dergisi**, Yıl: 3, S: 4, s: 23-26.
- Kaya Ersin (2009), “Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli”, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kaya, İbrahim (2014), Yoksulluk, Ed. Yener Şişman, **Sosyal Sorunlar** içinde (s: 74-99), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir.
- Kılıç, Ramazan; Çetinkaya, Şahin (2012), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Stratejileri ve Bir Model Önerisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S: 34, s: 93-114.
- Korkmaz E., Baloğlu B., Sümer K.K., Oktayer N., Çak M., (2004), **Mikro Kredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2004-32, İstanbul.
- Kule, Hüner; Es, Muharrem (2005), “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S: 50, s: 259-300.
- Kunduracı, Nevzat Fırat (2011), “Küreselleşme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, Yıl: 2, C: 2, S: 1, s: 93-100.
- Kümbül Güler, Burcu (2011), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Girişimcilik: Ashoka Üyelerinden Sosyal Yenilikçi Örnek Uygulamalar”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: 13, S: 3, s: 79-111.
- Memiş, Hasan (2014), “Küreselleşme ve Yoksulluk ilişkisi”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, C: 5, S: 1, s: 144-161.
- Metin, Banu (2012), Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele, Ed. Abdurrahman İlhan Oral ve Yener Şişman, **Sosyal Politika** içinde (s: 90-120), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (2009), **OECD Employment Outlook 2009: Tackling the Jobs Crisis**, OECD Publishing, http://dx.doi.org/10.1787/empl_outlook-2009-en (Erişim tarihi: 08.01.2018).
- Ozan Dünder, Seher (2007), **Mikro Finansman**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınları, Kasım 2007, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.

Önder, Harun; Şenses, Fikret (2006), "Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi", s: 1-29, <http://dusuncekahvesi.googlepages.com/tr.de.yoksulluk.under-senses.pdf> (Erişim tarihi: 08.01.2018).

Özakçaoğlu, Mehmet Bilge (2009), "Türkiye’de ve Dünyada Yoksullukla Mücadele Politikaları", <http://mehmetbilgeozakcaoglu.blogcu.com/turkiye-de-ve-dunya-da-yoksullukla-mucadele-politika/6125045> (Erişim tarihi: 07.01.2018).

Paarlberg Robert (2010), *Food Politics: What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press, New York’tan aktaran Alper Demirdöğen; M. Necat Ören; Tuna Alemdar, (2010), "Türkiye’de Tarım Politikaları Kapsamında Sağlanan Destekler ve Kırsal Yoksulluk", **10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi**, Konya, Cilt 1, 5-7 Eylül 2012, s: 88, Ed. Cennet Oğuz vd., http://www.tarekoder.org/wp-content/uploads/2011/12/konya_cilt_1.pdf (Erişim tarihi: 11.01.2018).

Sarı Gersil, Gülşen; Yeşilyurt, Hülya (2014), "Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk: Türkiye’de ve Dünyadaki Perspektifi", **International Conference on Eurasian Economies 2014**, Üsküp, Makedonya, 1-3 Temmuz 2014, s. 638-646, ISBN: 978-975-6319-23-9, Ed. Selahattin Sarı vd.

Sarısoy, İdris; Koç, Selçuk (2010), "Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi", **Maliye Dergisi**, S: 158, s: 326-348.

Solmaz, Erol (2015), "Türkiye’de Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, C: 7, S: 1, s: 165-180.

Şener, Ülker (2010), "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İşgücü Politikaları", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Politika Notu, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313906r3055.Yoksullukla_Mucadelede_Sosyal_Guvenlik.pdf (Erişim tarihi: 07.01.2018).

Şengür, Mehmet; Taban, Sami (2012), "Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 13, S: 1, s: 59-89.

Şenses, Fikret (2003a), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Şenses, Fikret (2003b), "**Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?: Gözlemler ve Öneriler**", İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar (Korkut Boratav’a Armağan) İçinde (s. 319-356), Ed. Ahmet H. Köse vd., İletişim Yayınları, İstanbul.

Taş, H. Yunus; Özcan, Selami (2012), "Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma", **International Conference on Eurasian Economies**, Almatı, Kazakistan, 11-13 Ekim 2012, s: 423-430, ISBN: 978-9965-885-89-3, Ed. Selahattin Sarı vd.

Taşçı, Faruk (2009), "Yoksulluğa ve Yoksullara Dönük Ahlâk Yaklaşımları", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S: 57, s: 481-514.

Tireli, Münir (2010), "Sadaka Kültürü", **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, Yıl: 1, C: 1, S: 2, s: 81-92.

Topgöl, Seda (2013), "Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C: 14, S: 1, s: 277-296.

Tosuner Özlem (2007), *Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli’nden aktaran Özge Arpacıoğlu ve Metin

Yıldırım, (2011), “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, s: 64.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), **2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları**, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (Erişim tarihi: 06.01.2018).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), **Yoksulluk Çalışması 2015**, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (Erişim tarihi: 05.01.2018).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2016**, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (Erişim tarihi: 06.01.2018).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2014), Yoksulluk Çalışması 2013, **Haber Bülteni**, Sayı: 16204, 02 Aralık 2014, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16204> (Erişim tarihi: 06.01.2018).

“Türkiye’de Sosyal Politika: İlkeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, Aralık 2014, http://www.spf.boun.edu.tr/_img/1439808653_sosyal_politika_ilkeler_durum_tespiti_ve_cozuml_er_-_aralik_2014.pdf (Erişim tarihi: 08.01.2018).

United Nations Development Program (UNDP), (2005), **Human Development Report 2005, International Cooperation at a Crossroads: Aid, Trade and Security in an Unequal World**, Published for the United Nations Development Programme, New York, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/266/hdr05_complete.pdf (Erişim tarihi: 10.01.2018).

United Nations Development Program (UNDP), (2007), Human Development Report 2007, Oxford University Press, New York’tan aktaran İbrahim Kaya (2014), Yoksulluk, Ed. Yener Şişman, **Sosyal Sorunlar İçinde** (s: 87-88), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir.

United Nations Development Program (UNDP), (2014), **2014 İnsanî Gelişme Raporundaki İnsanî Gelişme Endeksi (İGE) Değerleri ve Sıralamadaki Değişiklikler**, 2014 İnsanî Gelişme Raporu’ndaki Kompozit Endekslerle İlgili Açıklama Notu, <http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/2014%20%C4%B0nsani%20Geli%C5%9Fme%20Raporu%20-%20A%C3%A7%C4%B1klama%20Notu%20%28T%C3%BCrkiye%29.pdf> (Erişim tarihi: 06.01.2018).

United Nations Development Program (UNDP), (2016), **Human Development Report 2016: Human Development for Everyone**, Published for the United Nations Development Program, New York, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (Erişim tarihi: 06.01.2018).

Uzun, Ayşe Meral (2003), “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C:4, S:2, s: 155-173.

Üzümcü, Adem; Korkat, Mustafa (2014), “Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C: 5, S: 8, s: 135-166.

World Bank, **World Development Indicators**, <http://wdi.worldbank.org/tables> (Erişim tarihi: 05.01.2018).

World Bank, (2000), **“World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty”**, Oxford University Press, New York.

World Bank Group, (2015). **“Ending Extreme Poverty and Sharing Prosperity: Progress and Policies”**, Policy Research Note, <http://pubdocs.worldbank.org/pubdocs/publicdoc/2015/10/109701443800596288/PRN03-Oct2015-TwinGoals.pdf> (Erişim tarihi: 05.01.2018).

Yaşar, M. Ruhat; Açıkgöz, Reşat (2011), “Yoksullukla Mücadelede Bütüncül Bir Politika: İnsanî Gelişme ve Yardım Merkezi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 10, S: 36, s: 405-429.

Yavuzkanat Pınar (2013), “Türkiye’de İllerin Yoksulluk Riskinin Ölçülmesi Üzerine Bir Yöntem Önerisi”, Aile Ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yıldırım, Aziz (2010), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü”, **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, Yıl: 1, C: 1, S: 1, s: 9-16.

Yıldırım A., Doğan C., Topcuoğlu A., (2011), “Türkiye’de 1980-2010 Yılları Arasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Analiz”, **7. Ekonomik Yaklaşım Kongresi**, 22-23 Aralık 2011, Gazi Üniversitesi, Ankara, s: 1-20.

Yüksel, Hasan (2014), Güncel Gelişmeler Işığında Sosyal Politika, Ekin Yayınevi, Bursa.

Yüksel M., Adıgüzel O., Yüksel H., (2015), “Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Politika Temelinde Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çocuk İşçiler Realitesi”, **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 6, s: 23-34.

Zeybekoğlu Dünder, Özge (2011), “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Sorunu Açısından Sosyal Belediyeciliğin Önemi”, **Akdeniz İnsanî Bilimler Dergisi**, C: 1, S: 2, s: 117-126.

<http://www.globalissues.org/article/26/poverty-facts-and-stats> (Erişim tarihi: 05.01.2018).

<http://www.sendika.org/arsiv/anametn-2006-11-07.pdf> (Erişim tarihi: 30.04.2015).

http://sosyalpolitika.weebly.com/uploads/1/4/2/0/14207594/sosyal_politika_ders_notu_ii.pdf (Erişim tarihi: 07.01.2018).